

SVOBODA

MESEČNIK

SLOVENSKE KOROŠKE

II. LETNIK

FEBRUAR 1949

ŠTEV. 2

Izdajatelj, lastnik in založnik:
Slovenska prosvetna zveza v Celovcu

Ureja:

Uredniški odbor

Odgovorni urednik:

Dr. Franci Zwitter, Celovec, Salmstraße 6

Manuskripti naj se pošiljajo na naslov:

Slovenska prosvetna zveza, Celovec, Salmstraße 6

Uprava:

Celovec, Völkermarkter Straße 21. – Čekovni račun št. 94.973

Tiska:

„Kärntner Volksverlag“ G. m. b. H., Celovec, 10.-Oktober Straße 7

Cena posamezne številke 2 šilinga, za naročnike
polletno 10 šilingov, za celo leto 18 šilingov

POMEN PRVEGA KONGRESA OSVOBODILNE FRONTE ZA SLOVENSKO KOROŠKO

FRANJO OGRIS

Mesečnik »Svoboda« ne bi izpolnil svojega namena, če bi prezrl tako važen dogodek v življenju koroških Slovencev, kakor je bilo zasedanje prvega kongresa Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško.

Če se ne bi bilo slovensko ljudstvo na Koroškem leta 1942 pridružilo vseljudskega uporu in šlo v oboroženo borbo, ki jo je na pobudo in pod vodstvom Komunistične partije Jugoslavije organizirala Osvobodilna fronta slovenskega naroda, bi bodoči zgodovinarji pri razčlenjevanju učinkov fašističnega divjanja na Slovenskem Koroškem brez dvoma morali ugotoviti, da so koroški Slovenci v posledici fizičnega decimiranja in iztrebljevanja prenehali obstojati kot del celokupnega slovenskega naroda in da so postali smrtna žrtev onih nasilnih nacističnih ukrepov, ki so jih koroški šoviniisti kot ekspanzisti velenemškega in avstrijskega imperializma načrtno pripravljali tekoma polnih dveh desetletij.

Z imenom Osvobodilne fronte so neločljivo povezane najsvetlejša strani v vsej zgodovini slovenskega naroda, saj ga je povedla ob strani vseh svobodoljubnih sil v organizirano politično in oboroženo borbo proti fašizmu in ga uspešno vodila vse do zmage nad zaslužnjevalci. Pod vodstvom Osvobodilne fronte je slovenskemu narodu ob vzajemni pomoči vseh jugoslovanskih narodov, ki so svojo oboroženo narodnoosvobodilno vojno najtesneje povezali z veliko domovinsko vojno sovjetskih narodov, dejansko uspelo uresničiti

stoletne težnje po združitvi vseh Slovencev v lastni skupni državi. S tem, da je partizanska vojska v končni fazi vojne osvobodila in zasedla vse slovensko Primorje s Trstom ter Slovensko Koroško, torej ves slovenski teritorij, ki je bil z imperialističnim mirom po prvi svetovni vojni odcepljen od matičnega ozemlja v Jugoslaviji, je Osvobodilna fronta dejansko uresničila ves svoj program, ki si ga je postavila v svojih temeljnih točkah. Šele z izrabljanjem razmerja sil v takratni protifašistični koaliciji je bivšim zapadnim zaveznikom, ki so že med vojno delali svoje posebne imperialistične račune, po končani vojni uspelo, da so znova za nedoločeno dobo onemogočili trajnost uspehov, ki si jih je slovenski narod izbojeval s svojo neustrašeno in požrtvovalno štiriletno borbo.

Ta brutalni poseg v bitne pravice suverenega naroda, ki si je svojo združitve pridobil za ceno najtežjih žrtev, je vrgel Slovence v zapadnih in severnih obrobih pokrajinah znova nazaj na pozicije nacionalne obrambe in jim vsilil nujnost ponovne ter nadaljne borbe za zavarovanje in oživotvorenje ciljev, ki se jim kot deli narodne celote ne morejo nikdar odreči. V takem položaju so se po izsiljenem umiku Jugoslovanske armade iz Slovenske Koroške znašli tudi koroški Slovenci. Njihovo vseljudsko demokratično gibanje, organizacijsko zajeto v Osvobodilni fronti za Slovensko Koroško, ki je v teku vojne pritegnila s svojim nacionalnim progra-

mom večji del nacionalno zavednih koroških Slovencev v aktivno sodelovanje v narodnoosvobodilnem gibanju, hkrati pa na široki socialni in antifašistični bazi vključila tudi izvestne plasti nacionalno nezavednih in celo posamezne Avstrijce, je moralo pristopiti k reševanju težkih nalog in vprašanj, ki jih je narekovala nova nastala položaja.

Prvi kongres Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško, ki je zasedal dne 23. januarja 1949 v Celovcu in je izražal v številu navzočih izvoljenih delegatov in njihovem socialnem sestavu globoko zasedranost naprednega narodnoosvobodilnega gibanja pri koroških Slovencih in znova potrdil, da izajema Osvobodilna fronta za Slovensko Koroško najširše plasti narodno zavednega delovnega ljudstva Slovenske Koroške, je nazorno in prepričljivo razčlenil objektivne okoliščine, v katerih so koroški Slovenci v povojnih letih nadaljevali borbo za uresničenje vsega tega, za kar so se v času fašistične tiranije borili z orožjem v roki. Čeprav so se referati na kongresu omejili v glavnem na probleme in vprašanja, ki jih je Osvobodilna fronta za Slovensko Koroško morala reševati v teku zadnjega pol drugega leta, — to je v času, ki je potekel od zadnjega rednega plenuma, — je kongres dal le dokaj pregledno sliko o naporih in uspehih, ki jih je slovensko ljudstvo na Koroškem priborilo v zadnjih letih z organiziranim delom.

V pogojih tuje okupacije, ki bi morala pravilnoma jamčiti in ščititi pridobitve, ki so si jih koroški Slovenci priborili z oboroženo borbo proti fašizmu, ki pa se je dejansko že s prvim dnem po odhodu jugoslovanske armade sprevrgla v sredstvo za dušitev svobodoljubnih in demokratičnih stremeljenj slovenskega ljudstva na Koroškem; v razmerah, ko se je postopoma lahko utrjevala ravno tista plast avstrijske reakcije na Koroškem, ki je omogočala in sama pripravljala velenemški in nacistični pohod proti jugu in ob razsulu tretjega rajha prevzela obvezo, da bo skrbno varovala protislovensko in protiljudsko tradicijo; v okoliščinah, ko se je na Koroškem začel oživljati novi fašizem,

ki je dobil s podporo zasedbenih in avstrijskih oblasti celo možnost legalnega dela, v kolikor se ni rajši posluževal ilegalnih oblik nasilja in imel tudi pri tem tiho oporo v pristranosti merodajnih oblasti; v času, ko so se vključevali v enotno, naprednemu gibanju koroških Slovencev sovražno fronto še posamezni nazadnjaški elementi iz vrst tistih pomeščanjenih in svojemu slovenskemu narodu odtujenih »voditeljev«, ki se še nikdar niso iskreno potrudili, da bi karkoli doprinesli za napredek, za politični, kulturni in socialni dvig širokih slovenskih ljudskih množic, temveč so raje zadovoljevali svoje osebne ambicije in se že svojčas v ostrem nasprotju z interesi slovenskega ljudstva povezali z najtemnejšo avstrijsko reakcijo; v takih pogojih in okoliščinah dela in borbe so razodevala poročila, ki so bila podana na kongresu, in ki so ugotavljala izbojevanje uspehe, nezlomljivo trdnost in borbeno enotnost, ki si jo je skovalo slovensko ljudstvo v okviru svoje Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško.

Na tem mestu ni mogoče, da bi naštevati in ocenjevali vsega, kar je kongres z vso pravico lahko uvrstil med uspehe, ki so bili mogoči samo zaradi tega, ker je slovensko ljudstvo neomajno in s polnim zaupanjem sodelovalo in se borilo v okviru svoje vseljudske in napredne organizacije. Podčrtati pa bi hoteli nekatere najvažnejše rezultate dosedanjega dela, ki jih je kongres nakazal in ki bodo pravilno izkoriščeni mogli služiti kot trdna podlaga v bodoči borbi za doseg popolne enakopravnosti in nacionalne in socialne svobode delovnega ljudstva Slovenske Koroške.

Med najvažnejše uspehe, ki jih je dosegla Osvobodilna fronta za Slovensko Koroško, moramo nedvomno šteti dejstvo, da so se združeni reakciji izjalovili vsi dosedanji poizkusi, ki jih je v svojem in v interesu svojih imperialističnih naredbodajalcev podvzela, da bi razcepila in razdvojila Koroške Slovence, jim uspavala borbeno narodno zavest, ki temelji na svetli tradiciji partizanske borbe in jih na ta način oddvojila od trdne povezanosti in enotnosti s celokupnim slovenskim narodom.

Na podlagi te trdne enotnosti, ki so jo vedno znova izpričali koroški Slovenci s svojo strujenostjo v Osvobodilni fronti, sovražnikom slovenskega ljudstva, ki bi še radi v nedogled kratili njegove pravice, ni uspelo zadušiti njegove volje po združitvi z matičnim narodom v svobodni domovini. V danih razmerah, ko so se predstavniki tiste Avstrije, ki se je v vsej zgodovini izkazala kot tlačitelj in zatiralec slovenskega ljudstva, prizadevali, da bi prikazali vprašanje Slovenske Koroške kot »res iudicata« (odločeno stvar) in so v tem mrzličnem prizadevanju našli odkrito podporo pri svojih zapadnih gospodarjih, je bila dolžnost in nujnost, da je Osvobodilna fronta postavila v ospredje svojega dela aktivizacijo slovenskega ljudstva za priključitev k matični državi. Vse zavedno slovensko ljudstvo je navedlo potrebo aktivne borbe za ta cilj in je ob neštetihih prilikah s svojim enotnim nastopom in vztrajnim izražanjem svoje volje po združitvi z matičnim narodom pritegnilo pozornost vsega naprednega demokratičnega sveta, da je lahko spoznal, da so vsi poizkusi negiranja koroškega vprašanja preračunani samo na to, da bi preslepili svetovno javnost in zajamčili možnost nadaljnjega imperialističnega zaslužjevanja Slovenske Koroške. Oprte na živo voljo slovenskega ljudstva na Koroškem so mogle napredne sile v svetu, predvsem pa naša matična država nova Jugoslavija in prvoboriteljica za pravice zatiranih malih narodov, Sovjetska zveza, šele s polno moralno pravico zagovarjati in terjati tako rešitev koroškega vprašanja, ki je v skladu z načeli resnične demokracije in interesi pravičnega miru. Da je priključitvena borba, ki jo je Osvobodilna fronta vedno neposredno povezavala tudi s konkretno borbo proti domači in tuji reakciji in proti vsem oblikam imperialističnega zaslužjevanja, že sama po sebi globoko demokratična in protiiperialistična in da je kot taka v skladu z borbo avstrijskega proletariata za dosego ljudske demokracije, izpričuje že dosledna podpora, ki so je deležni koroški Slovenci s strani Sovjetske zveze. To pa se očituje tudi v tem, da zavzemajo enksponen-

ti zapadnega imperializma in vsa reakcija odkrito sovražni odnos do narodnoosvobodilnega gibanja koroških Slovencev, ker vidijo v njem svojega najnevarnejšega nasprotnika na Koroškem. Preko 300 neutemeljenih hišnih preiskav pri članih Osvobodilne fronte, okoli 200 krivičnih aretacij in obsodb njenih funkcionarjev in članov na več kakor 20 let ječe in zapore in na visoke denarne globe ter številne druge persekucije govorijo tozadevno zelo jasno. Vse to govori neizpodbitno za to, da so se koroški Slovenci, ki so dolga desetletja sledili reakcionarnemu vodstvu, danes pod vodstvom Osvobodilne fronte zavestno vključili v napredni protiiperialistični tabor, kar je treba pravtako šteti med bistvene pozitivne rezultate udejstvovanja Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško.

Neprecenljivo vlogo je odigrala Osvobodilna fronta v zadnjih štirih letih na polju politične vzgoje svojega članstva. Z vsebinsko naprednim tiskom ter z neposrednim stikom vodilnih tovarišev z ljudskimi množicami na prireditvah, zborovanjih in sestankih je Osvobodilna fronta dvigala politično raven delovnih množic, budila v njih razredno zavest ter jih s posredovanjem in vzbujanjem napredne miselnosti usposabljala za borbo proti izkoriščanju na najrazličnejših področjih. Kongres je podal tozadevno nekaj konkretnih števil, ki pa povejo spričo tega, da se nanašajo samo na izvršeno delo v letu 1948, in da niso niti popolne, zelo mnogo. 342 informativnih sestankov, 46 študijskih sestankov, 33 zborovanj, 23 konferenc, 11 mitingov, 4 veliki ljudski tabori itd. so pritegnili lani nad 38.000 udeležencev; 332 različnih kulturno-prosvetnih prireditev se je udeležilo blizu 63.500 ljudi; na 337 sestankih ostalih množičnih organizacij pa je bilo navzočih skupno blizu 16.000 oseb. V pogojih, ko avstrijske oblasti odrekajo Osvobodilni fronti javnopravno priznanje in se ves oblastveni aparat nahaja v rokah sovražnikov koroških Slovencev, je aktivizacija skoro 120.000 ljudi brez dvoma uspeh, na katerega so koroški Slovenci z vso pravico lahko ponosni.

Te uspehe, ki si jih je Osvobodilna fron-

ta priborila, nismo podčrtali posebej zaradi tega, ker bi hoteli omalovaževati vse druge dosežene rezultate, ki so bili na prvem kongresu ugotovljeni in pravilno ocenjeni, temveč zato, ker se nam zdijo posebno važni iz tega gledišča, da pomenijo soliden temelj za nadaljni razmah vseljidskega gibanja koroških Slovencev.

Govoreč o činiteljih, ki so omogočili Osvobodilni fronti za Slov. Koroško te uspehe navzlic najneugodnejšim zunanjim pogojem, pod katerimi se razvija njeno delo, je dolgoletni sekretar in sedanji podpredsednik Osvobodilne fronte tov. Karel Prušnik — Gašper na kongresu ugotovil, da je to bilo mogoče zato, ker sloni politika OF na načelih napredne miselnosti in ker se njeno delo razvija v skladu z interesi delovnega ljudstva in resnične demokracije; ker je OF sestavni del velikega protimperialističnega in demokratičnega tabora s Sovjetsko zvezo na čelu in ker vodi koroške Slovence po politični liniji, ki je v skladu s politiko demokratičnega gibanja v svetu, ki se bori za pravičen in trajen mir, za narodno razumevanje, proti imperialistom in vojnim hujskačem. Nadalje zato, ker se OF naslanja na pridobitve in tradicije narodnoosvobodilne borbe, ki so dale slovenskemu ljudstvu na Koroškem močno zaupanje v lastne sile. Doseženi uspehi so še posebej rezultat organiziranega dela, budnosti in politične zrelosti našega ljudstva. Končno pa temeljijo doseženi rezultati tudi na neizmernem zaupanju in globokem prepričanju koroških Slovencev v pravilno politično linijo, po kateri vodi jugoslovanske narode KPJ z maršalom Titom na čelu.

Prvi kongres Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško je nakazal v nizu nalog, ki si jih je zadal, jasno perspektivo bodočega dela. Gradeč tudi v bodoče na vsem tem, kar je omogočilo dosedanje uspehe ter osiguralo in utrdilo Osvobodilni fronti nesporno vodstvo v narodno-revolucionarni borbi koroških Slovencev, bo šla Osvobodilna fronta iz pridobljenih trdnih temeljev v vsa ona širino, ki je izražena v njenem dosledno demokratičnem in globoko socialnem programu. Z revolu-

cionarnim postavljanjem vseh vprašanj, ki se bodo pojavljala v posledici političnega in gospodarskega razvoja pred delovnimi množicami Slovenske Koroške in jih v lastnem interesu silila v obrambo proti gospodarskemu izkoriščanju in socialnemu zatiranju, bo Osvobodilna fronta morala biti tista sila, ki bo kazala vsemu delovnemu ljudstvu Slovenske Koroške edino možno pot iz naraščajočega siromaštva in bede, v katero ga bo vedno bolj potiskal kapitalistični red, ki se je v stanu vzdrževati samo potom izkoriščanja človeka po človeku. Nedvomno bo to ena izmed najtežjih nalog, ki si jih je zadal kongres. Če pa se bodo vsi aktivisti in člani Osvobodilne fronte v polni meri zavedali velikega pomena in zgodovinske važnosti tega dela in se bodo z vsemi silami založili za izvajanje te naloge, bo Osvobodilna fronta vedno bolj pridobivala zaupanje tudi pri tistih delovnih ljudeh Slovenske Koroške, ki jih do sedaj še ni bila v stanu zajeti. S pritegnitvijo vedno širših plasti delovnega ljudstva na temelju dosledne borbe proti gospodarskemu izkoriščanju in socialnemu zatiranju si bo Osvobodilna fronta priborila tudi nesporno vodstvo v socialno-revolucionarni borbi delovnega ljudstva Slovenske Koroške. S tem pa bo hkrati dajala najučinkovitejšo podporo in pomoč demokratičnim silam sosednega avstrijskega naroda v njegovi borbi za doseg ljudske demokracije. Avstrijske napredne množice bodo na ta način vedno bolj spoznavale, da imajo v Osvobodilni fronti za Slovensko Koroško svojega naravnega in odkritega zaveznika in bodo lažje spoznale neupravičenost klevetniške gonje proti Osvobodilni fronti in njenim vodilnim tovarišem, ki se je nekateri vodilni avstrijski tovariši neodgovorno poslužujejo v očitnem cilju razbijanja demokratičnega in protimperialističnega tabora na Koroškem.

Izhajajoč iz ocene rezultatov dosedanjega dela je brez dvoma pričakovati, da bo Osvobodilna fronta za Slovensko Koroško kljub teži nalog, ki jih je začrtal prvi kongres, sposobna in v stanu izpolniti svoje poslanstvo tudi v bodoče.

POEZIJE

dr. Franceta Prešerna

»Pusti péti mojga slávca,
Kakor sim mu gërlo stvaril.«

Naslovu smo dostavili letnico objave njegovih pesmi, in ne zastonj. Vedno nas zgrabi nekaj kakor stud, če vzamemo v roke knjigo, in predvsem — dobro knjigo, na katero je prej cenzura položila svoje umazane prste. Toda duha tega pesnika se cenzura ni mogla polastiti in najnedo!žnejša njegova pesem je, kar je izraz svobodnega duha, protest proti nadzorovanju slovstva po policiji. Te slovenske pesmi je zložil pesnik, ki je rojen v kmečki hiši v bližini Bleda, enega najlepših krajev Gorenjske, ki je sprejel vase vso evropsko izobrazbo in obdarjen z redkim pesniškim talentom pokazal mladostnemu slovstvu svoje domovine, za katero je gorel z vsem srcem, nove nepozabne poti. Določiti Prešernu mesto v njegovem domačem slovstvu in oceniti njegove pesniške zasluge je namen te razprave.

V naprej moramo zavrniti predsodek, ki smatra vsako knjigo s provincialnim imenom na naslovni strani za manjvredno in poudarjamo, da je te pesnitve mogoče meriti le z merilom, ki velja za duhovne prvake vsakega naroda. In mesto, ki ga moramo prisoditi temu pesniku, je zaradi njegove pesniške nadarjenosti tem višje, če vpoštevamo, s kakimi sredstvi je dosegel svoje uspehe. Slovenski pesnik ni imel izoblikovanega jezika, »ki bi bil zanj pesnil in mislil«, v slovenskem jeziku ni bilo ničesar, kar bi mogli prištevati k izoblikovalnemu slovstvu, ker niti pesmi nadvse nadarjenega Vodnika, kljub posameznim vzvišenim mestom, po svoji vsebini, še manj pa po svoji obliki ne presejajo ljudske pesmi. S tem na sebi bogatim in oblikovanju zmožnim, toda popolnoma surovim gradivom je Prešeren ustvaril čudo. Z enim samim skokom je v jezik,

ki je poznal prej le okorno obliko ljudske pesmi, uvedel sonet, osemvrstno kitico, tercino, špansko disonanco in orientalsko gazelo, ne morda v šušmarskih poskusih, temveč v strogi oblikovni popolnosti.

Za pripovedno pesem z njenim krasnim opisovanjem je našel prav tako odgovarjajočo obliko kakor za pikro satiro, za balado preprosti ljudski način izražanja kakor za pesem spreminjajoče se svojevrstno podajanje z laskavim polnim ritmom. Kdor zna le malo presoditi, kolika ustvarjalna sila je za vse to potrebna, bo našel, da naša trditev o Prešernu nikaikor ni pretirana. In vse to v jeziku, ki je daleč od vsakega starokopitnega posnemanja, skozi in skozi slovenski, tako da čestokrat ob najbolj ganljivih in vzvišenih mestih vzbuja skoraj nekaj smehljaj, če srečamo izraz ali besedno tvorbo, ki smo jo že tolikokrat slišali ali rabili v vsakdanjem življenju v čisto drugačnih primerih, in moramo pri tem kljub temu priznati, kako spretno in nazorno je pesnik uporabil izraz. Če imenuje, da omenjamo samo en primer: modrost, pravičnost, učenost »samice«, je ta izraz le težko nadomestiti z »zapuščeniimi neve-stami«. Izraz »alte Jungfer« pa ne glede na to, da s tem še ne razumemo tudi lastnega ločenega gospodinjstva, v nemščini zveni preveč zlobno. Slovenec pa vidi v

tej besedi celotno elegično — komično zasebno gospodinjstvo odpovedajoče se stare device. Vendar je treba pri tem opozoriti tudi na prednost, ki jo nudi neoblikovan jezik pesniku, da ima sleherni izraz v sebi še vso neposrednost in svežost, medtem ko so izrazi in reki pri izoblikovanih slovstvih često porabljeni, nenavadno zlorabljeni in spačeni.

Toda pri Prešernu ne občudujemo samo njegove izoblikovanosti jezika in pesmi, temveč tudi njegovo osnovno globoko vsebino, ki nam razkriva njegovega resnično velikega duha. Ker bomo imeli še pozneje priložnost, da označimo njegovo svojstvenost, tu opozarjamo samo na dejstvo, da mu je pri vsej njegovi vroči ljubezni do domovine, zaradi njegove univerzalne resnično človeške izobrazbe ostala tuja omejena enotnost, ki vidi vse samo v domovini in odklanja vsako tujio izobrazbo z geslom: Raje nobene izobrazbe kakor pa tujo!

V vseh njegovih pesmih, ki so polne satiričnih udarcev, ni najti niti enega mesta, ki bi dovolil tako razlago, in če nas kdo opozori na rdeči svinčnik cenzorja, mu odgovarjamo, da je bilo tako pojmovanje pri Prešernu sploh nemogoče in da končno ni bil mož, ki ne bi znal kljub vsej cenzuri svojih misli vsaj nakazati.

Potrebno je, da posebno sedaj, ko so Slovenci zaradi hudih krivic, ki so jih pretrpeli, sicer razumljivo, toda kljub vsemu le preveč občutljivi napram slehernim nemškim vplivom, še bolj opozarjamo na to dostojanstveno maziranje Prešerna... da je prvi pesnik slovenskega jezika (prvi kakovostno in časovno gledano) sprejel vase občo evropsko naobrazbo in tako vzgojen po tujini ustvaril novo slovensko slovstvo. Pri prevladajoči kritični in zaničevalni smeri vseh novejših starajočih se slovstev pa to dejstvo škoduje nastajajočemu slovstvu v toliko, da daje njenemu otročjemu obrazu pečat nekake starikavosti, in tudi Prešernove pesmi niso popolnoma brez te napake. Vendar pri resničnem pesniku, kakršen je Prešeren, ki je popolnoma stvaren, ki ustvarja vedno življenjske podobe in ki je tako malo pripravljen, da bi se izgubljal v neplodovitem tar-

nanju nad lastnim trpljenjem, ta mrtvaški duh moderne naobrazbe ne more okužiti življenja, pri čimer srečno vpliva tudi nikakor ne škopa homuristična vsebina.

Po teh splošnih razmotrivanjih prihajamo k poglavitni zadevi, ki je pri vsakemu pesniku le njegova svojstvena nadarjenost. In tu moramo zapisati za mnoge mikavno resnico: Prešeren je bil predvsem pevec ljubezni! Ljubezen je osnovna vsebina njegovih pesmi! Cel zvezek ljubavnih pesmi, ki jih le tu in tam prekine kak piker epigram! Kaka praznota! Kdo naj v sedanjem času to še čita! Pa čitajte in brali boste vedno znova!

Ob tej priložnosti navajamo mnenje Henderja o Petrarci: »Ne mislite da Petrarca ni bil nič drugega kot pesnik ljubezni! Bil je vseskozi mož, ki je s kraljem in cesarjem razpravljaval o evropskih zadevah, krepil učenost in jo oplodil... kratko bil je vseskozi mož — in še vedno Petrarca.«

Če Prešeren tudi ni bil na položaju, da bi razgovarjal s cesarjem in kraljem o evropskih zadevah, je bil vsekakor cel mož, ki je notranje doživljal vse veliko in lepo, in je to svoje doživljanje izražal tudi z globoko vsebino svojih pesmi. To namreč moramo vsekakor zahtevati od pesnika, da se nam razodene kot vseskozi omikan duh in globoka osebnost; in če Hegel hvali Shakespeare-a, ker prikazuje Romea, katerega glavni patos je ljubezen, kljub temu v najrazličnejših odnosih do staršev, prijateljev, služabnikov... in je pri tem vedno dostojanstven, plemenit in globoko čuteč, to ne sme veljati le za junaka ljubezni v pesmi, temveč tudi za pevca ljubezni, če hoče v nas vzbujati trajno zanimanje.

Povezava teh splošnih naravnih vrednot z glavnim patosom, ljubeznijo, ki se posreči Prešernu odlično, in predvsem v prelepem, umetniško oblikovanem »Sonetnem vencu« se združuje ljubezen do domovine z ljubeznijo do ljubljene dekleta in tožbe nad usodo domovine s tožbo nad svojo ljubezensko nesrečo v čudovito harmonijo.

Če se ozremo sedaj bežno še na posa-

mezne pesmi, pomo lahko ugotovili še marsikaj značilnega.

Med pesmi, ki so polne muzikalične ubranosti, opozarjamo samo na pretresljivo »Sila spomina«, na neprekosljivo lepo »Mornar«. Pesem — posmrtnica za prijateljem Andrejem Smoletovim poje z neizrazljivo bolestjo elegično tožbo nad vse, za kar lahko gori človeško srce; »Nezakonska mati« se lahko smelo vzporeja z znano Goethejevo pesmijo, samo da je slednja živahnejša in predrznejša, prva pa prednjači zaradi izkrene domačnosti. Tako more peti samo slovenska nezakonska mati.

Sledijo balade in romance, ki postavijo pesnika brezpogojno med prvake baladnih pevcev: Prešeren jemlje svojo snov navadno iz sedanosti, le »Povodni mož« in »Turjaška Rozamunda« posegata v preteklo dobo z njenimi pravljicami in turškimi vojnami. Kjer jemlje staro ljubezensko snov iz sedanosti, jo obravnava navadno humoristično, čestokrat pikre šaljivosti. Balada »Zdravilo ljubezni« pa spominja s svojim pikrim izrazom na humoristične balade njegovega rojaka, nemškega pesnika Auersberga (Anastazija Grūna), brez da bi s to primerjavo zgubila na vrednosti. Povsod pa moramo občudovati iz najglobljega slovenskega srca izvirajoči način izražanja in upodabljanja, kar posebno učinkuje v zadnji pesmi. Prevod Bürgerjeve »Leonore« se čita kakor original.

Med različnimi pesmimi bi poudarili predvsem satiro »Nova pisarija«, ki jo je spenil v začetku svojega pesniškega delovanja. V njej se protivi izoblikovnem svobodnem slovstvu sovražnemu naziranju v domovini in z bistornim, ostrim dovtipom udari po izagovornikih tega naziranja. Da pesem pravilno razumemo, moramo pobljže poznati razmere. Slovensko duhovništvo, ki je drugače v duhovnem oziru razvijalo nad vse častno in priznanja vredno delavnost, tedaj nikakor ni zavzemalo do slovstva pravilnega stališča, kar je bilo za stremljenje slovenskih slovstvenih prijateljev tembolj nevarno, ker je bilo duhovništvo edini stan, ki se je bavil s

kulturo domačega jezika. Ravno zaradi tega, ker je doslej duhovništvo vse slovstvo »delalo« samo, ki je kajpada obstojalo le v pobožnih in spodbudnih knjigah, pa je gledalo na poživljajoče se posvetno slovstvo z njegovimi ljubezenskimi pesmimi in romancami nekako nezaupljivo. To nezaupanje je izviralo deloma iz pomanjkljive estetske naobrazbe, deloma pa iz nepoznanja razlike med resnično ljudsko literaturo in za takoimenovano »ljudstvu« namenjeno poučno literaturo. — Te razmere so se menda zboljšale in tako naj bo v knjigi objavljena satira le spomenik na preteklo dobo. Tudi balada »Orglar« je očitno, toda mnogo milejše usmerjena proti istemu nenakolnjenemu naziranju.

O gazelah bi samo pripomnili, da je aklimatizacija te erotične rastline popolna. Tudi Slovenec lahko kliče z nemškim Platenom:

Sedaj smatrajte obliko za našo!

Nagloblje čustvovanje svojega srca in svojega duha najzrelejši misli je pesnik vložil v svoje številne sonete. Pesnik, obdarjen z najtanjšim poslušom za melodijo stihov je duhovno stavbo te najbolj logične pesniške oblike spoznaval kot melodijsko in ustvaril v resnici izoblikovane sonete . . .

Izbira najlepših je tukaj pretežka. Vzemite in berite!

Konec tvori večja pripovedna pesem v oktavah: »Krst pri Savici«, ki opisuje propast poganstva in dobi večjo veljavo s tem, da z resnično veličastnim pogledom dojema in slika borbo v notranjosti junaka, borbo med spoštovanjem do starega udomačenega in med upiranjem zoper novo, ki pa mu je treba nehote in upravičeno priznati višjo vrednost. V tem prelomu svetovne zgodovine, tukaj kajpada v manjšem merilu, osebna sreča ne more uspavati, tudi ljubljenca zgrabi tok dogodkov in ko se prekaljena zopet srečata, gresta ločene poti — kajti teklo je premnogo krvi! Ali nam je treba še le iskati po paralelah v sedanosti?

Ozadje slike je pesnik obdelal s posebno ljubeznijo; gre vendar za njegovo

domovino, ki je tukaj mojstrsko naslikana: bajno lepa okolica mičnega Blejskega jezera in veličastno Bohinjsko jezero z skalo, pod katero izvira Sava.

Bilo je jeseni lanskega leta, ko sem gledal te rajske kraje in po poljanah me je spremljala v srcu pesem Prešerna. Jasno se je smejala nebo in na Blejskem jezuru so veslali veseli fantje. Slovenske pesmi so zadonele in poleg navdušenih »Živi, živi duh slovanski...« so odmevale tvoje pesmi, ljubljene slovenski, »Mornar«, »Pod oknom« itd., ki so postale last ljudstva.

Tedaj je pesnik živel še kot odvetnik v sosednem Kranju. Njegova življenjska pot ni bila lahka; bil je pač pesnik, toda to je stara zadeva, — bil je že v prejšnjih časih poznan kot svobodoljuben in zato preganjan — toda tudi to je stara stvar. Sedaj pa so novi časi, kaj ne da! Letos v mesecu februarju je pesnik umrl. Mir mu in čast!

(Članek je pred sto leti napisal koroški nemški publicist Vincenc Rizzi in je še danes prav tako pozitiven, kakor je bil pred sto leti.)

Iz spominov

F R A N C Ě B E V K

I.

Nikoli prej in težko kdaj pozneje so bili goriški zapor tako prenapolnjeni kot takrat, v poletju tisočdevetstoštiriinštiridesetega. Vse celice pritličja, prvega in drugega nadstropja so bile natrpane z jetniki. Pogosto brez blazin in brez odej so shujšana telesa v soparnih nočeh nagosto pokrivala tlak. Zbičani od hudih misli so se ljudje v nespečnosti premetavali do jutra. Z nastalim dnem pa se je začela muka v žgoči vročini, ki je puhtela od sten. Možje in žene, fantje in dekleta iz Brd, s Krasa, iz Soške in Vipavske doline. Ta s težko, oni z lahko obtožbo ali vsaj osumljen povezanosti s partizani. Tekli so dnevi, tedni, včasih meseci, da so jih zasliševali, odgnali pred sodbo v Rim ali v kako koncentracijsko taborišče.

Po vsakem transportu so se celice kmalu znova napolnile. Novodošlecev se nismo več veselili kot nekdanj, da nam prinesejo nekaj spremembe v vsakdanjost. Vendar smo hlastno požirali novice, ki so jih prinašali iz življenja tam zunaj. Dovolj snovi za brezkončne razgovore in za togo razmišljanje v nočeh.

V prvem mraku, ko so se spuščale sence na dvorišče, smo sporočali novice jetnicam v drugo nadstropje. Kratek, dogo-

vorjen žvižg, vse celice so prisluhnile. Obrazi so se pilepili tesno na omrežje. Hoj! Tega in tega so zaprli, to in to se je zgodilo . . . Samo nekaj besed, ki smo jih ukradli pazljivosti paznikov. Tako sta se včasih od okna do okna, od stene do stene pogovarjala oče in hči, brat in sestra. Ta stik z jetnicami je bil za nas veselo doživetje dneva, kakor da se je duš dotaknilo življenje tam zunaj.

Partizane, ki so jih ujeli v zasedah, niso pošiljali med nas, zapirali so jih v podzemsko temnico. Mala, gosto zamrežena okna, ki so gledale na dvorišče, so bila v takih primerih zadelana in zabita. Bali so se, da bi ne prodrli do nas kak tovariški glas ali beseda. Ostajali so le po nekaj dni, nato so jih kako noč na tiho odpeljali v Trst na mučenje. Ta ali oni je nadaljeval pot pred sodnike ali v taborišče, mnogi izmed njih pa niso nikoli več videli svojih domačih.

Kdaj pa kdaj — včasih dokaj pogosto — so se s hrupom odpirale tudi naše celice. Drget je šel preko vseh obrazov, ko so klicali imena. Oči so plaho vpraševale: ali sem tudi jaz na vrsti? Posamič ali v manjših skupinah so jih vodili na zasliševanje. Z žejo, s postom in z udarci so od njih terjali priznanja in izdajstva.

Taki primeri so vsakokrat za nekaj dni razburili duhove. V celicah, ob enournih dnevnih sprehodih na dvorišču, je šla beseda samo o tem. Ni ga bilo, ki bi ne bil vedel, kaj pomenijo muke »zasliševanja«. Mnogi, ki so jih že prestali, so jih pripovedovali bolj z očmi kot z jezikom. Vsega se ni dalo izraziti z besedami. Krvniki so si izmišljali vedno novih sredstev, ki so presegala vsako domišljijo, da bi žrtvam razvezali jezike. Od ust do ust se je z grozo širil glas o nekem zaboju, na katerega so pol gole obtožence privezovali vznak, da so jim udje pokali v sklepih. Pripovedovali so o curku vode izpod pipe, ki so ga nesrečnikom spuščali v usta. Dve mučilnici — Šempeter in Renče — sta bili že preveč razvpiti, zategadelj so jetnike vozili v Šempas in drugam.

Kdor koli je že preizkusil te muke, združene z smrtnimi grožnjami, se ni čudil, ako je kdo začel »peti«, kakor smo to imenovali. Vsaj majčkeno malo, toliko, da je prenehalo trpinčenje. Pa se je to zelo redko zgodilo, tem redkejšo, čim bolj pogosti so bili primeri mučenja. Kogar je zlomilo, je »pel« o sebi, izdajalca skoraj ni bilo med njimi. Da je bil, bi ga sojetniki kaznovali z izobčenjem iz svoje srede in z mrzlim prezirom. Tega pa se je vsakdo bolj bal kot smrti.

Dan, dva, včasih več — smo nestrpnost pričakovali vrnitve zaslišancev. Privedli so jih zmeraj neopazno, sredi noči ali proti jutru. Niso jih takoj spustili k nam v celice, zaprli so jih v podzemskie temnice. Za nekaj dni, da so se jim za silo zacelile rane, otekline in modre lise od udarcev. Krvniki so se bali živih prič izmučenih, razbitih teles njihovih žrtev.

Še tedaj, ko so zopet prišli med nas, so bili vsi bedni na pogled. Shujšanih lic in vdratih oči so nam razkazovali brazgotine in lise na udih. Pripovedovali so in se smehljali, kakor se človek z nasmehom ozira na prestane muke.

Nam, ki smo gledali in poslušali, ni bilo do smeha, srd se nam je bliskal v očeh. Glas o tem je šel iz celice v celico, od nadstropja v nadstropje, ječa je šumela kot sršenje gnezdo. Vse, kar je od gro-

ženj zastrašeno prtajeno telo v nas, se je dvigalo v odpor, čustva so iskala oddiha.

Zvečer, ko se je mrak zgostil v noč, je nemir priklopel do viška. Tedaj se je iz drugega nadstropja iznenada oglasila pesem. Zapele so jo jetnice, pritaknili so se moški glasovi iz pritličja in prvega nadstropja. Pela je vsa ječa, vsa temna, zamrežena okna.

»Za vasjo je čredo pasla,
vsa vesela dan na dan...«

Po svojem besedilu in napevu najmanj bojevita, najbolj sentimentalna partizanska pesem. Morda je bila prav zaradi svoje čustvenosti tako draga primorskim srcem, da jo je že takrat vse prepevalo od gorâ do morja. Bila je tudi prva partizanska pesem, ki smo jo slišali in znali.

V tistih okoliščinah, v ječi, v srdu, ki nam je prevzemal duše, je zvenela kot najbolj revolucionarna pesem. Vžigala nam je srca in jih polnila z odporom in pogumom. Polno jo je bilo dvorišče, odmevala je v bližnje mestne ulice in vpila pod nebo. Bilo je, kakor da kriči v upor vsa dežela, obtožuje zatiralce za vse krivice, ne samo za zadnji dve desetletji, ampak za vsa dolga stoletja.

»Vse trpljenje partizanov
bo poplačano s krvjo.
Smrt fašistom in nasilju,
v borbo vsi za svobodo!«

Pazniki so se vznemirili, tekali in lajali kot psi. Z dvorišča je nekdo z visokim glasom pošiljal grožnje v okna. Hodniki so bobneli od naglih korakov, rožljali so ključiči, odpirala so se vrata in se zopet zapirala.

Utihnila je celica za celico, najprej moški glasovi, nato tudi ženski. Neizpeta pesem je za trenutek obvisela v zraku, kakor da se je prelomila, nato je spet oživila. Dekleta so kljub grožnjam trdovratno izpela zadnjo kitico.

»In takrat bo že svoboda
zasijala v jasni dan;
vse bo srečno in veselo
nihče več ne bo tlačán...«

Tedaj, sredi mrzle tihote se je neko dekle v drugem nadstropju vzpelo na

okno, se zgrabilo za železne križe in zavpilo v prazno, temno dvorišče:

»Še bo lušno!«

Kje si, uporno dekle, ki si v tistem trenutku našlo toliko poguma? Njen klic je ubil plahost, pretrgal tesnobo in močno odjeknil v vseh srcih. Celice so zopet oživele.

In kakor v odmev se je odbilo iz pritličja in prvega nadstropja:

»Še bo lušno!«

Marsikaj iz tistih dni sem za vedno pozabil, tega ne pozabim. Vselej, kadar mi je bilo težko, sem se spomnil tega vzklika. Še bo lušno! Solze so v očeh, pesti se stiskajo, a nikoli malodušja. Zmeraj ga ubije vera v bodočnost.

II.

Bil je trd mrak pred jutrom, ko smo dospeli v Mrzlo rupo. Obstali smo na cesti med pustimi razvalinami redkih, samotnih poslopij. V tišini, ki je ni motil noben lajež psa ne klic nočne ptice, smo se razvrstili v dolgo kolono.

Stali smo dolgo. Treba je bilo precej časa, da sta se dve brigadi, ki sta bili pred nami, razredčili in razpotegnili v daljavo. A mi bi hoteli čimprej na ono stran črte, na kateri je verjetno prežala smrt.

Od vzhoda se je že zaznala prva zarja. Mrak se je redčil, iz jutranjega mrča so vstajali čimdalje jasnejši obrisi grmovja, dreves in požganih kmečkih domov. Kamenje se je belilo na poti in so se svetile male luže, ki se jim je izogibala noga. Dolga vrsta se je premikala počasi, na sto korakov se je zdela, kakor da stoji nepremično.

Klanec, ki se je cepil od ceste in se vzpenjal precej strmo na pobočje, mi je bil že znan. Prehodil sem ga takrat, po zlomu Italije, ko smo se v nemški ofenzivi premraženi in premočeni umaknili čez Trnovski gozd. Tedaj je bila nevarnost že za nami, tu pa nas je še čakala zaseda. Kot znanca me je pozdravila tudi hišica ob poti, ena izmed redkih, ki je ostala nepožgana v tisti okolici. Nič radovednih oči, ki bi nas pozdravljale kot nekoč; vrata so bila zapahnjena, mala okna so tmurno gledala na nas. V prostorni rupi

na desni je nekoč stala bahata kmečka hiša z velikim hlevom. Takrat, pred meseci, sem ves blažen počival v suhоти šumečega sena pod njeno streho. Preprosta jed iz kmečke sklede mi še nikoli ni tako dišala. Zdaj je bil dom požgan. Proti nebu so se dvigali goli zidovi z mrtvimi okni sredi venca osmojenih sadnih dreves.

Danilo se je vedno bolj. Nebo je bledelelo in se pisalo v čudoviti rožnati barvi. Na vrhu brda je stala vrsta dreves; zdelo se je, kakor da je naslikana na jutranjo zarjo. Oglasile so se prve ptice, glasovi so naraščali v neumorno klicanje z drevesa na drevo. Oblački na nebu so bili redkejši kot zvečer, trgali so se in se razblinjali v tančice, ki so se komaj zaznavno odražale na nebu. Ugasnila je zadnja zvezda. Na visoke, skalnate gore v ozadju se je obesil prvi svit sonca.

Pozdravljene bele gore! Bile so mi znane in domače do slednjega obrisa, prav tako kot zemске gube moje domačije. Tisočkrat sem jih opazoval v svoji mladosti, v poletju in v zimi, v jutranji in v večerni svetlobi, v svojih spisih stokrat opisoval njihove lepote. Zdaj so stale pred menoj kot stare prijateljice in znanke in se mi toplo dotaknile srca.

Od samotne farne cerkve na Vojskeni, ki je bila skrita za bregom nekje, so se oglasili zvonovi in oznanjali novi dan. Od prejšnjega dne vso noč nisem pomislil na to, a tedaj mi je zopet jasno stopilo v zavest, da je velika nedelja. Zdelo se mi je, da jo oznanja ptičje petje, rožnate barve neba in glasovi bronca, ki so leteli preko višin in se izgubljali v dolini. Za trenutek me je obšla varljiva misel, da je vsaj za ta dan prenehalo sovraštvo in da se nam nič hudega ne more zgoditi.

Dospeli smo na vrh brda, ki ga je pokrivala senožet, porasla z redkimi skupinami dreves in grmovja. Pod nami se je odpirala gorska dolinica, obkrožena z gozdnatimi in skalnatimi bregovi. Pogled je šel na Trnovski gozd, na divje soteske, na strma pobočja, ki jih je bolj in bolj oblivala sončna svetloba.

Kolona se je ustavila. Spogledali smo se. Obrazi so bili blede od izmučenosti. Za nami so bili dolgi pohodi in dve prečuti

noči. Vsakdo izmed nas bi bil najrajši legel na vlažna tla, da se odpočije in naspí.

Od daleč, izza Trnovskega gozda — morda s Trnovega, morda z Lokev — se je oglasil bobneči ogenj. Pokanje topov, tankovskih topičev in min — v jekleno pesem zlití glasovi. Trajalo je le nekaj minut, slednjič je enakomerno zalajala tekža strojnica, nato je bilo zopet vse tiho. Le petje ptic se je še vedno glasilo z drevja.

Prišlo je šepetajoče povelje, ki je preskakovalo od moža do moža.

»Dalje! Tišina! Nekoliko hitreje! Hitreje!«

Pot je šla navzdol, skozi žlebasto senožit, ki jo je od obeh strani obrobljalo drevje in se je spodaj končavala ob malem gozdiču. Na levici sta stali dve samotni hiši. Steza je vodila tja, a kolona se je vila na desno, kjer ni bilo poti. Dve brigadi, ki sta hodili pred nami, sta pustili jasno, uteptano sled za seboj. Pot nas je vodila v loku okoli gozdiča; ko smo bili prav pod njim, se je oglasila strojnica. Samo kratek rafal, nato je utihnila.

Nehote nam je zastala noga, oči so se ozrle v smer napada. Tedaj je znova zaropotalo. Prvi se je pridružila še druga strojnica.

Pretaknili smo se skozi gozdič in obrobno grmovje, naglo prekoračili hudournik z vlažnima, mahovitima bregovoma, se vzpenjali skozi goščavo na strmi obronok. Postali smo za trenutek, kakor da ne vemo, kam bi in presojava položaj.

Pod nami je bilo za kakih sto, dve sto korakov golega pobočja, na katerem je le tu pa tam stalo kako samotno drevo. Pod pobočjem se je na dnu dolinice svetil potoček, ki je na tistem mestu umirjeno tekkel med travnatimi bregovi. Na drugi strani dolinice je na položiču strmega brega stala požgana hiša. In mimo nje se je po vsem obronku, prav do skalnatega vrha, spenjala rjava kolona brigad, ki se je tedaj zdela nepremična, kakor skrepenela.

Malo pred napadom se mi je zdela pokrajina znana, a se nisem mogel orientirati. Tedaj pa mi je bilo v trenutku jasno, kje sem. Potočič pod menoj je bil Gačnik,

ob katerem sem se v kopnih zimskih dneh sprehajal, da se naužijem svežega zraka. Tam spodaj sta stala mlin in žaga iste-ga imena, v veliki hiši s številnimi okni sem praznoval novo leto. In skupina hiš tam zgoraj na desni so Vogalce. Več kot leto je bilo od takrat, ko sem oslabeled polegaval na eni izmed zelenih trat med hišami, da sem mogel znova na pot. V onile hiši, veliki in sivi kakor kaka trnjava, sem dobil prijazno besedo, mošta in kruha. Po poti preko brega sem hodil prejšnje leto v februarškem snegu, ko sem odhajal v Belo krajino.

Bilo je samo nekaj trenutkov, a duh mi je deloval mrzlično in mi čaral vrsto spominov in predstav. Tedaj se je od hiš na Vogalcah dvignila bela raketa, se vzpela v loku in padaje ugasnila. Ob tem znamenju, ki sem ga v enem mesecu dvakrat doživel, me je spreletel srh po hrbtu. Vedel sem, kaj to pomeni. Vsi smo vedeli. Splošen napad!

Kolona pred nami je bila pretrgana, tudi za nami ni bilo več zveze. Treba je bilo dalje, čimprej dohiteti brigade. Spustili smo se niz brda proti potoku. Toda komaj je bila ugasnila raketa, so se oglasile strojnice in brzostrelke od vseh strani. Sovražnik nas je pričakoval vso noč in vse jutro. Strojnično gnezdo je bilo ob požgani hiši na položišču in višje v skalah. Zrak je napolnilo zlovešče sikanje. Izpod nog, ki so tekle pred menoj, je trcala prst od jeklenk. Ni bilo treba povelj — deset, dvajset korakov, pa smo se vrgli z obrazi na rjavo trato?

V nekaj mesecih je bilo to v tretje, ko sem napenjal poslednje sile, da si ohranim življenje. Vršilo se je vse tako naglo, da se mi nobena misel ni utegnila razviti v zavesti, doživljal sem vse z golimi občutki. Zdelo se mi je, da kot v sanjah slišim vzklike: »Tito, Tito!« Kolona na drugem bregu je bila s temi klici naskočila sovražna strojnična gnezda. Zavzela jih je. Strelí so se razredčili, skoraj utihnilí, prehod za brigade je bil prebit. Le po nas, ki smo zaostali, je še vedno tolklo z levece. Druga za drugo so se oglašale naše brzostrelke in puške.

Dosegli smo potok, ga prebredli in se

spenjali po strmini na položič. Zasviščala je mina in padla. Za njo druga. Treski so se ostro odbili od bregov. Ena izmed strojnic, ki je bila po nas, je utihnila. Pokalo je na vseh straneh, bilo je nemogoče razločiti, kje so partizani in kje sovražniki. Kam — na desno ali na levo — da ne pademo v zanko? Naprej, zmerom dalje, v strmino, na vrh! Tam so brigade, ki so že zavzele položaje. Rafali iz brzostrelk so škropili jutranjo pokrajino.

Nad položičem z mrtvo hišo se je znova dvigal temen, porasel breg. Na njegovem vrhu so se oglašali strelji. Nemci? Naši? Nihče ni tega zatrdno vedel. Nekdo je zavpil: »Naši so! Dalje!« Šli smo za njegovim klicem.

Bili so naši. Skupina partizanov je zadrževala sovražnike, ki so vztrajno pritiskali od dveh strani. Krila je prehod ostanka kolone, ki se je bila pretrgala ob prvem napadu. Sprejela je nas: »Sem puške in brzostrelke! Neoboroženi dalje! Kje so ostali?« Nihče ni vedel, kje je ostanek kolone. Morda se je umaknil in se poizkuša prebiti v drugo smer.

Zasviščala je nova mina in padla v nižino. Namenjena je bila težki strojnici, ki je pela od nekod z drugega brega. Ta je za trenutek utihnila, nato se je znova oglasila...

Na drugi strani skalnatega, poraslega vrha, je zijala tokava. V deževnih dneh jo je poplavljal hudournik, zdaj pa je bila suha, posuta z debelim kamenjem. In kakor da ni konca tistih bregov, se je za njo spenjala nova strmina z redkim drevjem in belimi skalami. Nekam na levo se je preko brega grizel v zemljo položen kolovoz.

V ta klanec, v katerega smo se bili na gosto natrpali, je lajala težka bređa. V zamolke udarce strelav so se mešali kliči: Dalje! Dalje! Pazite na razdaljo! Ne tiščite tako vkup!« Vsi upehani, nekateri pod težkimi bremenimi, smo mogli komaj dihati, nikar teči. Ostali so pritiskali od zadaj. Doživljali smo strahoten občutek, ko je telo napeto do zadnjega vlakenca, a več ne more in je onkraj tega samo smrt. Strojnica pa je zamolklo venomer

pela. Nastal je premor le tu pa tam, ko je strelec menjal rafal.

Kadar koli sem pozneje razmišljal o tem, mi je ostalo uganka, kako da takrat nihče od nas ni padel. Niti na čistini ob potočiču, niti v tistem klancu. Jeklenke so začele kositi šele na jasi z redkim drevjem in nizkimi skalami, na kateri se je končavala vozna pot. Na levi je bil gozd, a na desni skalnata stena — stremel sem nekam v sredino jase. Strupeno brenčanje mi je znova živo prebudilo občutek nevarnosti. Pognal sem se z vso silo in legel za neko skalo. Za korak od mene se je vrgel za samotno smreko starejši borec s poraslo brado.

Ozrl sem se po njem, ki je že v naslednjem trenutku zastokal in se z desnico zgrabil za prsi, obraz se mu je spačil od bolečine. Dvignil se je napol, kakor da hoče sestiti, a se je takoj zopet zgrudil na zemljo. Obrnil sem obraz v suho travo in trdo zamižal. Pričakoval sem udarca vsak hip, vendar ga ni bilo. Prisluškoval sem zamolklim pokom, kakor da jih štejem, da je nastal premor. Zlodej menja rafal — zdaj! Vzpel sem se, skočil za nekaj korakov in se zopet vrgel za prvo skalo. Ne v gozd, stremel sem v nasprotno smer, kjer so nekateri tovariši že čepeli ob čerih. Strojnica pa je tolkla. Na uho mi je prišel klic: »Tu je ranjenec. Naj mi kdo pomaga!« In zopet drugi glas: »Pokličite zdravnika! Kje je zdravnik? Obveze! Naglo!« Ranjen je bil šef sovjetske vojaške misije podpolkovnik Ribačenkov.

Nikoli kot tedaj nisem tako živo občutil bližino smrti. Zdelo se mi je, da počasi leze za menoj in me že hoče zgrabiti, ko iznenada utihne rafal. In zopet se ji oddaljim za nekaj metrov. Vsakikrat me je za hip obšlo čustvo zmagoslavja. V teh letih se smrti ne bojim več tako pretirano kot v svoji mladosti, spoznal pa sem vendar, da bi mi bilo težko umreti. Jedro vsakega drobca moje misli v tistem trenutku, vsa moja duša je bila ena sama vroča želja, da se rešim iz stiske. Obšlo me je neizmerno duševno in telesno olajšanje, ko sem se v zavetju poslednjič vrgel na zemljo...

Razvoj pravnega položaja naših zadrug

DR. MIRT ZWITTER

Po zmagi nad nemškimi fašizmom in zlomu tretjega rajha so naši zadružniki, ki so preživeli krvavo nasilje na Koroškem ali v izseljeniških taboriščih, takoj spet pričeli z delom za obnovo razbite in popolnoma oropane zadružne organizacije koroških Slovencev.

Že 27. junija 1945 je Osvobodilna fronta za Slovensko Koroško stavila Britanski vojaški vladi zahtevo po priznanju slovenskih zadrug ter po izročitvi slovenskim zadrugam uropanega premoženja v zopetno lastnino teh organizacij.

Britanska vojaška vlada, ki je tedaj vršila vso upravo na Koroškem, je odgovorila 9. julija 1945 ter v točki 5) zahtevala podroben predlog za zopetno vzpostavitev slovenskih zadrug.

Ta zahtevani predlog je stavila Zveza koroških zadrug v Celovcu in je bil Britanski vojaški vladi predan dne 18. julija 1945 in je vseboval naslednje zahteve:

1. Britanska vojaška vlada naj s takojšnjo veljavnostjo dovoli spet obstoj in delovanje slovenske Zadružne zveze.

2. Zvezi naj se vključijo vse zadruge slovenskega dela Koroške in se ji prizna pravica revizije.

3. Odgovorni odbor spet vzpostavljene slovenske Zadružne zveze bo na podlagi računskih zaključkov ugotovil nastalo škodo in stavljal nato zahteve po popravilu škode.

Na ta predlog Britanska vojaška vlada ni odredila ugoditve zahtev, marveč je izjavila v svojem odgovoru z dne 24. julija 1945, da

1. nismo mnenja, da bi sedanji gospodarski položaj dovoljeval upostavitev slovenskih zadrug.

2. Ko bodo dani pogoji za zopetno upostavitev teh zadrug, bomo seveda zadevo dalje obravnavali.

Predlagam, da odložimo zadevo do tedaj.

Ta odgovor je bil dan, kljub temu, da se je glasil odlok njene odredbe št. 1,

člen 2, odstavek 3, da »se razveljavljajo vsi zakoni in odredbe, ki vsebujejo diskriminiranje oseb zaradi njihovega porekla, veroizpovedi ali političnih nazorov ali zakonov, ki vsebujejo slične ukrepe, kateri izvirajo iz političnega naziranja NSDAP.«

Na ponovne intervencije predstavnikov Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško in Zadružne zveze pri Britanski vojaški vladi je končno februarja 1946 tedanji britanski guverner in šef Britanske vojaške vlade polkovnik Simson dal avstrijskemu deželnemu glavarju za Koroško nalog, da se slovenske zadruge spet priznajo.

Koroška deželna vlada je nato na svoji seji dne 6. marca 1946 sprejela naslednji sklep:

»Slovenske kmetijske zadruge Koroške se načelno spet vzpostavijo, njihov svoječasi razpust po gestapi se proglašaja za neveljavnega. Zadruge se naj konstituirajo. Ureditev imovinskih pravic z Deželno zvezo kmetijskih zadrug se je pričela.«

Temu »načelnemu« sklepu pa nikakor niso sledila dejanja. Slejkoprej je ostal v združnem registru vpisan od gestape imenovani zloglasni nacist Karl Geissner kot komisar Zadružne zveze. Na ta način je bilo zakonitemu odboru Zadružne zveze preprečeno vsako delo kakor tudi ureditev vprašanja slovenskih zadrug. To je bil očitvidno tudi namen koroške deželne vlade. Namesto odstranitve nacističnih nezakonitosti in gestapovskega nasilja je namreč koroška deželna vlada ponovno pričela s protipostavnimi in nedemokracijskimi poizkusi, da bi preprečila zopetno obnovo in samostojnost slovenskih zadrug. Neki njen nemški uradnik z naslovom »manjšinski referent« je dne 16. IV. 1946 sklical sejo za obnovo slovenskih zadrug, na katero pa niso bili vabljeni edino zakoniti predstavniki slovenske zadružne organizacije na Koroškem, marveč neki »odbor proponentov« za slovensko zadružništvo. Ta tričlanski odbor je bil sestavljen izključno po okusu in namenih

koroške deželne vlade in ni imel nikakršne zakonite podlage in zaslombe. Med drugimi je »manjšinski referent koroške deželne vlade« imenoval kot člana tega odbora tudi nekega Heinricha Ostermana, proti kateremu je istočasno tekla preiskava po zakonu o vojnih zločincih. Povsem jasno je predsednik Zadrुžne zveze, ki je bil brez privoljenja v ta »odbor proponentov« imenovan, odklonil vsako udeležbo in sodelovanje v tem nepostavnem odboru. Zaradi tega zadrुžni register tudi ni mogel vpisati tozadevnega odloka koroške deželne vlade z dne 1. V. 1946, s katerim je zahtevala izbris gestapovskega komisarja Karla Geissnerja, na njegovo mesto pa skušala postaviti omenjene tri »komisarje«, člane od nje imenovanega »odbora proponentov«.

Zadrुžna zveza je proti temu ponovnemu nasilju in nezakolitostim protestirala in sklicala dne 24. V. 1946 sejo svojega zadrुjnega zakonitega odbora ter sporočila koroški deželni vladi naslednje sklepe:

1. Izvoljeni odbor Zveze je edini zakoniti predstavnik slovenskih zadrug na Koroškem in zato nima nihče pravice kot takozvani »proponent« nastopati v imenu Zveze.

2. Od koroške deželne vlade se zahteva, da odredi izbris nacističnega komisarja Karla Geissnerja v trgovskem registru ter vpis slovenske firme in svoječasnega odbora Zveze.

Ti edino zakoniti sklepi so bili koroški deželni vladi predani 12. VI. 1946. Kljub temu je koroška deželna vlada nadaljevala s svojimi nezakolitimi poizkusi nasilnega preprečenja obnove zadrुžne organizacije koroških Slovencev. Ogorčenje proti temu nezaslišanemu zatiranju po koroški deželni vladi, v kateri je očitno prevladoval vpliv nacistov in njihovih pomagačev, ki so tudi nadalje ostali na meročajnih mestih avstrijske uprave na Koroškem, je povzročilo med slovenskimi zadrुžniki zahtevo po energičnih ukrepih s strani Zadrुžne zveze. 17. avgusta 1946 se je na zahtevo predstavnikov in članov razpuščenih in zatiranih slovenskih zadrug vršil izredni občni zbor Zadrुžne zveze v Celovcu. Ta občni zbor je ponov-

no ugotovil, da je edino zadnji izvoljeni odbor Zadrुžne zveze zakoniti predstavnik in zastopnik slovenskega zadrुžništva na Koroškem ter je to ugotovitev potrdil s ponovno soglasno potrditvijo tega odbora. Koroški deželni vladi je bilo to stališče sporočeno s ponovitvijo zahteve po priznanju odbora in odstranitvi vseh nezakolitih ukrepov.

Ker ni bilo odgovora, je Zadrुžna zveza svoje zahteve ponovila s ponovno vlogo dne 17. avgusta 1946. Tudi na to urgenco pa koroška deželna vlada nikakor ni opustila svojih poizkusov teroriziranja slovenskih zadrug, marveč je brez nadaljnjih pomislekov namesto treh odredila vpis preostalih dveh »komisarjev« v zadrुžnem registru. Tudi ta nepostavni ukrep je trgovski register deželnega sodišča v Celovcu brez oklevanja vpisal dne 2. septembra 1946. Na ta način naj bi odboru Zadrुžne zveze ostale tudi nadalje zvezane roke.

Z istimi nameni nadaljnega zatiranja slovenske zadrुžne organizacije je koroška deželna vlada sklicala dne 14. septembra 1946 razgovor med svojimi imenovanimi »komisarji«, zastopniki nemške zadrुžne zveze Koroške ter uradniki deželne vlade. Razgovor je končal z ugotovitvijo, da vsem imenovanim manjka pravnoveljavno polnomočje za kakršnekoli ukrepe. Kljub temu pa je koroška deželna vlada za namene avstrijske propagande ob priliki konference zunanjih ministrov objavila na posebni tiskovni konferenci dne 23. septembra 1946, da so »rezultat teh razgovorov predlogi, ki bodo predloženi koroški deželni vladi in naj ustvarijo predpogoje za končnoveljavno ureditev tega vprašanja. S tem je v najkrajšem času pričakovati popravo slovenski manjšini Koroške od nacističnih oblasti povzročene krivice po avstrijski republiki.«

Na ta način so skušale avstrijske oblasti na Koroškem izigravati zakonite predstavnike slovenskih zadrug ter s pomočjo na gestapovski način imenovanih »komisarjev«, razgovorov in ureditve z njimi nadalje vzdrževati stanje, ki ga je uveljavila gestapo. Predvsem naj bi se

sploh preprečila vrnitev premoženja slovenskih zadrug, ki so ga upravljale nemške zadruge in njihova združna zveza. Značilno je namreč za razmere na Koroškem, da je kljub vsem odredbam Britanske vojaške vlade in vladanju »demokratske« avstrijske uprave neovirano nadaljevala svoje delovanje popolnoma nacistična nemška združna zveza in njene zadruge ter da so tudi še nadalje neovirano upravljale in uporabljale slovenskim zadrugam uropano premoženje.

Šele ob pripravah konference zunanjih ministrov v Londonu januarja 1947 je smatrala koroška deželna vlada za umestno, da odstrani nezakonite ovire samostojnosti in delovanja Združne zveze ter odredi izbris nacističnega komisarja Karla Geissnerja in od nje same protipostavno postavljenih komisarjev in proponentov. Niti koroška deželna vlada niti pristojno deželno sodišče v Celovcu pa ni izročilo tozadavnega sodnijskega odloka zakonitim predstavnikom odbora, marveč je bilo potrjeno o izvedenem izbrisu komisarjev na ponovne zahteve Združne zveze izročeno šele majnika 1947.

Po odstranitvi sodnijskih ovir je Združna zveza pričela takoj s svojim delom, predvsem v borbo za priznanje samostojnosti vseh ostalih slovenskih zadrug ter za vrnitev njihovega premoženja. Tudi pri reševanju teh vprašanj je bila do danes ostala glavna ovira politika nasilja proti koroškim Slovincem s strani avstrijskih oblasti, predvsem koroške deželne vlade.

S pomočjo nezakonitih pogajanj in ukrepov šovinistov koroške deželne vlade in najhujših nasprotnikov samostojnega slovenskega združništva, zbranih v »nemški združni zvezi«, ki je od nacistov prevzela razen uropanega premoženja slovenskih zadrug tudi nalogo preprečenja zopetne osamosvojitve, so se vršili ponovni manevri in spletkarjenja.

Sicer je koroška deželna vlada z odlokom št. 41.958/7/47 in 41.859/7/47 z dne 22. majnika 1947 odredila zopetno osamosvojitve in priznanje razpuščenih slovenskih zadrug, vendar v obliki, da je istočasno omogočila zastopnikom nemške

združne zveze sodnijski priziv proti temu odloku. Tudi ta navidezna poprava nacističnega nasilja je bila pesek v oči ob priliki zasedanja zastopnikov zunanjih ministrov na Dunaju, v resnici pa naj bi omogočila nadaljnjo zatiranje in zaviranje slovenskih zadrug. Najbolj očitno dokazuje to dejstvo, da so zastopniki nemške združne zveze istočasno sodelovali pri omenjenih odlokih deželne vlade, vendar pa proti njihovi zakonitosti in pravni veljavnosti vložili priziv. Celovško deželno sodišče je tudi tokrat dokazalo svoje sovražstvo do koroških Slovincem in njihovih ustanov. Proti vsem zakonitim določbam namreč ni omogočilo vpogleda v priziv nemške združne zveze. Na ta način je bil Združni zvezi in slovenskim zadrugam v celoti onemogočen vsak ugovor proti spletkarjenju koroške deželne vlade in nemške združne zveze.

Ko je Združna zveza pred javnostjo razkrinkala to umazano igro avstrijskih oblasti na Koroškem iz žrtvami nemškega nacističnega nasilja ter v ponovni vlogi z dne 20. septembra 1947 zahtevala od koroške deželne vlade končno vzpostavitev zakonitih razmer, se je koroška deželna vlada s pismom št. 60.851 — 7/1/47 z dne 29. oktobra 1947 izjavila za nepristojno »ker urad koroške deželne vlade na podlagi veljavnih zakonskih določb nima možnosti ukrepati v smislu pisanja«. Na ta način je skušala koroška deželna vlada po skoraj triletnem brezprimernem teroriziranju in nezakonitem poseganju v združništvo koroških Slovincem umiti svoje umazane roke. Slovenski združniki pa naj bi bili prisiljeni pričeti borbo za svoje pravice in obstoj iznova pri ministrstvu za notranje zadeve na Dunaju. Ravno to ministrstvo pa je bilo koroškim Slovincem po svojih predstavnikih ministru Helmerju in šovinistu Heimwehrovcu Grafu dobro poznano kot opora vsega na Koroškem izvajane nasilja nad koroškimi Slovenci.

V tem pravnem položaju se je Združna zveza obrnila s protestno noto iz dne 27. novembra 1947 na Medzavezniški svet za Avstrijo na Dunaju ter zahtevala od njega zagotovitev zakonitosti in pravic

slovenskim zadrugam na Koroškem ter takojšnje vrnitev njim uropanega premoženja.

Na podlagi razpravljanj v Medzavezniškem svetu za Avstrijo na Dunaju je avstrijska zvezna vlada pričela s preiskavo vprašanj in stanja slovenskih zadrug na Koroškem. Zadrुžna zveza pa je s svoje strani zahtevala pri ministrstvih na Dunaju takojšnje neposredno obravnavanje in ureditev vprašanja. V tem smislu so se vršili dne 6. februarja 1948 v ministrstvu za zaščito premoženj in gospodarsko načrtovanje razgovori treh zastopnikov Zadrुžne zveze s predstavniki 7 različnih zveznih ministrstev. Rezultat teh dolgotrajnih razgovorov je bilo vsaj priznanje pristojnosti avstrijske zvezne vlade za vsa vprašanja. V ostalem pa so predlagali zastopniki ministrstev kompliciran postopek, katerega pravno osnovo naj bi tvoril takozvani 7. Povračilni zakon (Rückstellungsgesetz), ki pa se je tedaj šele v osnutku pripravljal in še do danes nima pravne veljavnosti. Za zavarovanje uropanega premoženja pa je pristojno ministrstvo nasvetovalo imenovanje javnih upravnikov, katere naj bi Zadrुžna zveza za uropano premoženje predlagala in bi ti upravljali to premoženje po zakonitih predpisih do končnoveljavne vrnitve upravičenim bivšim lastnikom.

O teh predlogih na omenjenem razgovoru zastopanih ministrstev je odbor Zadrुžne zveze sklepal na svoji seji ter z vlogo z dne 13. marca 1948 ugotovil:

1. Zadrुžna zveza se strinja z imenovanjem javnih upravnikov za vsa bivša posestva zadrug in bo tozadevne predloge vposlala pristojnemu ministrstvu.

2. Zveza v predvidenem postopku na osnovi 7. Povračilnega zakona ne vidi poročstva za uresničenje praktične izvedbe zahtev slovenskih zadrug.

3. Zveza si pridržuje pravico podrobnih predlogov za ureditev posameznih slučajev in je pripravljena na ponovne morebitne razgovore.

S pisмено vlogo z dne 25. marca 1948 je nato Zveza zahtevala pravno veljavni odpoklic nacističnih komisarjev, ker so

oblasti še nadalje osporavale zakonitost odloka deželne vlade. Nadaljnja vloga z dne 2. aprila 1948 vsebuje po ministrstvih nasvetovane zahteve imenovanja »javnih upravnikov« za 14 zadrुžnih posestev.

Na te vloge je ministrstvo za premoženjsko zaščito in gospodarsko načrtovanje načelno odgovorilo z odlokom šte. 26.214-1/48 z dne 27. marca 1948. V tem odloku ministrstvo osporava svoje lastne prejšnje nasvete ter ponovno predlaga čakanje na veljavnost 7. Povračilnega zakona.

Takšno domnevo je Zadrुžna zveza v svoji vlogi z dne 28. aprila 1948 v celoti zavrnila ter ponovno naglasila svoje stališče in pojmovanje zakonitosti in pravice ter zahtevala:

1. Preklic pravne veljavnosti nezakonitega nacističnega nasilja ter priznanje popolne samostojnosti in obstoja vseh bivših slovenskih zadrug. Za te zadruge so pravnoveljavni edino stari odbori, stare firme in stara pravila.

2. Takojšnje zavarovanje uropanih posestev z izvedbo predlaganega imenovanja javnih upravnikov.

3. Javni upravniki naj dobijo zakonito polnomočje, da ugotovijo in vrnejo obnovljenim slovenskim zadrugam uropano premoženje.

Na vse te zahteve so se vršila ponovna spletkarjenja. Z edino razliko, da se je od tega časa naprej vršila ta umazana igra s pravicami koroških Slovencev in slovenskim ljudskim premoženjem po različnih avstrijskih ministrstvih na Dunaju ob sodelovanju koroške deželne vlade, celovškega deželnega sodišča in Nadsodišča v Gradcu. Za zunanji svet pa so avstrijske oblasti vedno iznova objavljale nove ukrepe, ki »vzorno rešujejo končnoveljavno popravo slovenskim zadrugam storjene krivice«.

V resnici pa označuje pravni položaj slovenskih zadrug na Koroškem telegram koroške deželne vlade na ministrstvo za notranje zadeve na Dunaju z dne 7. junija 1948, v katerem koroška deželna vlada prepušča vzpostavitev uničenih slovenskih

zadruge presoji zunanje političnega položaja po avstrijskem zunanjem ministru dr. Gruberju.

Razpuščene slovenske zadruge še do danes niso priznane.

Na priziv nemške zadržne zveze je Višje deželno sodišče v Gradcu in pravtako Najvišje sodišče republike Avstrije potrdilo prizivom Zadržne zveze pravnoveljavnost in zakonitost oboroženega nasilja nacistične gestape. Šele pred tedni so avstrijski demokratje v Celovcu o izvajanju »vzorne poprave nacistične krivice« ponovno razpustili in izbrisali 22 sloven-

skih zadrž. Pravtako je tudi še danes vse uropano premoženje v rokah onih, ki so si ga s terorjem gestape prisvojili.

Te sramote avstrijske demokracije na Koroškem ne more prikriti niti najnovejši manever avstrijskih šovinistov, ki hočejo z napovedjo novega zakona spet enkrat »končoveljavno« in »vzorno« popraviti krivico koroškim Slovencem — ker so namreč v Londonu spet zbrani zastopniki zunanjih ministrov in razpravljajo o avstrijski državni pogodbi.

Demokatične javnosti v svetu in slovenskega ljudstva na Koroškem ta umazana igra ne bo več preslepila.

Politično-kulturni in ljudsko-vzgojni pomen gradnje prosvetnih domov

DANILO KUPPER

Leta 1947 sta se dve delovni brigadi naše mladine udeležili gradnje mladinske proge Šamac — Sarajevo. Obe sta se vrnili domov s častnim naslovom »trikrat udarni«. To je dalo našim udarnikom in vsem ostalim mladincem in mladinkam pogum, da so na svojem plenumu sklenili, da na domačih tleh organizirajo gradnjo kultur.-prosvetnih domov. V Žitari vesi so lansko leto že pričeli z delom in po težkih naporih in premaganju najrazličnejših ovir spravili med vojno porušeni Prosvetni dom pod streho. To je sicer uspeh in velika delovna zmaga naše mladine, pač pa samo začetek.

Našo mladino in nas vse čakajo na tem področju še velike naloge. Po vsej Slovenski Koroški potrebujemo domove in naše ljudstvo si jih tudi želi. Ne samo v Žitari vesi, kjer je treba dovršiti gradbena dela, tudi drugod so že danes dani vsi pogoji, da lahko začnemo s pripravami, ki so potrebne za gradnjo novih oziroma za razširitev že obstoječih domov. Zato je potrebno, da s pregovorimo nekaj načelnih besedi o pomenu gradnje slovenskih prosvetnih domov na Koroškem.

Zakaj gradimo kulturno-prosvetne do-

move? — to je prvo vprašanje, ki si ga moramo staviti.

Komur so znane razmere na Slovenskem Koroškem, ki so vladale ves čas stare monarhistične Avstro-Ogrske, v tako imenovani prvi republiki, zlasti pa pod krvavim Hitlerjevim režimom, ko smo v očeh oblastnikov bili ljudje druge vrste, ki jih je treba iztrebiti ali vsaj ponemčiti; in kdor pozna danes vsestransko zastavljanje slovenskega naroda s strani reakcionarnih avstrijskih in zasedbenih oblasti ter kratenje njegovih kulturnih svoboščin in osnovnih demokatičnih pravic na Koroškem, temu mora biti povsem jasno, da potrebujemo koroški Slovenci središča, kjer se naše ljudstvo lahko shaja in med seboj spoznava, prostore in dvorane za seje, zborovanja in kulturne prireditve. Taka središča smo imeli v nekaterih vaseh pred nemško-fašistično okupacijo v naših kulturno-prosvetnih domovih. Bolj kot kdajkoli pa jih potrebujemo danes, ko se naše ljudstvo zaveda važnosti aktivnega spremljanja političnega dogajanja in živahnejšega kulturno-prosvetnega udejstvovanja.

Pri vseh naprednih narodih in v vseh naprednih državah je danes mladina glavna nositeljica ljudske kulture in kulturnega udejstvovanja. Tudi pri nas na Slovenskem Koroškem se je mladina že 1945. leta takoj po zlomu fašističnega vojnega stroja zavedala svojih nalog in dolžnosti in se prva oprijela dela za obnovitev kulturne dejavnosti, ker se je Slovenska prosvetna zveza morala tedaj boriti tudi še za svoje legalno priznanje. Mladina Slovenske Koroške pa mora tudi v bodoče biti med prvimi borci in delavci na kulturno-prosvetnem področju. Zato bodo novi in obnovljeni domovi služili predvsem njej.

V svojih, z lastnimi rokami izgrajenih domovih bo mladina v okviru SPZ lahko pripravljala in prirejala svoje mitinge, igre in druge prireditve. Na ta način bo pritegovala široke ljudske množice, ki se bodo zbirale ob prireditvah in spoznavale našo kulturo, ki mora biti po svoji obliki pristna, koroško-slovenska narodna kultura in naslonjena na zgodovinske tradicije in se v rokah in v varstvu napredne mladine in Prosvetne zveze vsebinsko vedno bolj približevati kulturam vseh ostalih naprednih narodov. Veliki učitelj sovjetskih narodov, tovariš Lenin pravi, da šteje med najbistvenejše značilnosti naprednega in za boljšo bodočnost borečega se naroda njegovo kulturno ustvarjanje, »ki mora biti specifično nacionalno po obliki, a po svoji vsebini napredno-borbeno-socialistično«. To je ljudska kultura, ki temelji na stvarnih tleh narodnega življenja in se izgublja v neznanih višinah, ki zajema najširše množice in jo ljudstvo dejansko doživlja. To pa mora biti in je cilj vse naše kulturne borbe: da dosežemo popolno vzporednost z ostalo vsakdanjo življenjsko borbo slovenskega naroda na Koroškem. Prosvetni domovi kot zbirališča ljudskih množic nam bodo pri tem mnogo pomagali.

Pa ne samo na prireditve bodo prihajale množice, temveč bodo domovi morali biti tudi vsak čas privlačni. Po večerih, zlasti po zimskih večerih se bodo sestajali razni bralni in študijski krožki. Bogate knjižnice in lepo urejeni prostori bodo

služili vsem slojem našega delovnega ljudstva za vsestransko izobrazbo v najrazličnejših strokah, za učenje pravilnega materinskega jezika v besedi in črki, ki se ga v tako imenovanih dvojezičnih šolah nikdar ne moremo naučiti, za tečajje itd., skratka, novi prosvetni domovi morajo postati in bodo postali narodne šole in ljudske univerze v pravem pomenu besede. Zlasti za našo mladino bodo učinkovit protiutež proti nezmanjšanim raznarodovalnim tendencam, ki jih današnje šolske oblasti na Koroškem vedno bolj pospešujejo in v tako imenovanih dvojezičnih šolah dejansko izvajajo.

V naših novih domovih bomo gojili novega, zdravega in naprednega duha, duha borbenega in hkrati ustvarjajočega slovenstva. Učili se bomo spoštovati vse, kar je dobrega in lepega pri nas, pa tudi pri drugih narodih in s tem krepili borbo naprednih sil za trajen mir in medsebojno narodno razumevanje, ki bo koncem konca privedlo tudi do resnične bratske soseščine med slovenskim in avstrijskim narodom.

V privlačnih prosvetnih domovih bomo brez dvoma zajeli tudi del onega slovenskega ljudstva na Koroškem, ki je danes več ali manj narodno nezaveden in ga privedli nazaj na pravo pot, da bo v naši narodno-osvobodilni borbi gledal veliko in pravično stvar, ki jo mora podpirati sleherni pošten patriot.

Končno pa ni zadnji namen prosvetnih domov ta, da prinašajo pestrost v vsakdanje težavno življenje našega delovnega ljudstva, da bodo njihovi prostori služili tudi veseli ljudski zabavi. V njih bomo gojili domače običaje, ki jih je Slovenska Koroška posebno bogata, mnoge, ki so zapisani smrti bomo vzbudili k novemu življenju in tako povezali naše bogate kulturne tradicije s slovensko kulturo novega in najnovejšega časa. Nudili bomo našemu delovnemu človeku vse oblike poštenega razvedrila in zabave, ki mu daje nove moči za njegovo težko vsakdanje življenje.

Kulturno-prosvetni domovi, ki jih hočemo zgraditi širom naše ožje domovine — in zato jamči ves slovenski narod na

Koroškem — bodo tako trdnjave na našem kulturnem in narodnem osvobodilnem bojišču. V njih in z njimi bomo močno razgibali kulturno dejavnost v vseh naših organizacijah, zlasti pa v naših prosvetnih društvih po vsej Slovenski Koroški.

Govorili smo splošno o pomenu kulturno-prosvetnih domov, ki jih gradimo in jih bomo še gradili. Vprašati pa se moramo tudi, kakšnega pomena je gradnja kot taka, zakaj gradimo domove sami z lastnimi rokami in z lastnimi sredstvi, zakaj si jih ne pustimo v celoti postaviti od plačanih strokovnih delavcev?

Mimo tega, da s prostovoljno udarniško graditvijo prihranimo mnogo narodnih dobrin in štedimo z narodnim premoženjem, je to udarniško delo, s katerim hočemo postaviti vse naše domove, ogromnega vzgojnega pomena. Ne samo fizično udarniško delo, temveč tudi gmotne žrtve, ki jih bomo morali doprinesati vsi in ki so in bodo pri vseh teh akcijah neobhodno potrebne, bodo prevzgjale naše množice v ljudi novega kova.

V čem je bistvo te vzgoje? Vzajemno in skupno delo na gradnji, skupno stanovanje delovnih brigad, skupne težkoče in napore in predvsem skupne žrtve brezpogojno zahtevajo in tudi gradijo trdno tovarištvo med vsemi graditelji. Gojiti tako tovarištvo pa je najosnovnejši pogoj za izbojevanje kakršnih koli skupnih uspehov. Šele na temelju iskrenega tovarištva vzraste popolno medsebojno zaupanje, brez katerega si sploh ni mogoče misliti skupnega življenja v delovni brigadi in skupnega težkega dela na gradilišču. To medsebojno zaupanje pa je potrebno tudi med našimi mladinskimi in prosvetnimi funkcionarji, ki vršijo z gradnjo neposredno povezane naloge, in med najširšimi ljudskimi množicami, ki bodo gotovo v celoti razumele važnost tega dela in se zato vključile v velike akcije s fizičnim delom, predvsem pa s prispevanjem materiala, hrane in tudi denarnih sredstev.

Če govorimo o povezanosti vsega naroda ali najširših ljudskih množic v takšnih akcijah, se hkrati že izvedamo globokega smisla skupnega, od slehernega

našega človeka odvisnega in na narodno celoto navezanega dela. Čim pa bomo to vrednoto pravilno doumeli, bomo v naši borbi krenili lahko na tisto pot, ki jo ljudstvo naše matične države že hodi in temelji na zaupanju v ustvarjalno moč in silo delovnih ljudskih množic. Vedeti moramo namreč, da so vse dobrine sveta, ki jih uživa človek, edinole sad in plod skupnega dela kmeta, delavca in delovnega inteligenta.

Smisel za skupnost pa je še prav posebno potreben za uspešno resnično napredno kulturno delo, ki ne pozna egoizma in osebne ambicioznosti in kjer nosilci kulture niso več posamezniki ali skupinice, temveč narod v svoji celoti in predvsem, kakor smo že ugotovili, njegova napredna mladina.

Udarniška gradnja domov, gradnja z lastnimi silami in z lastnimi sredstvi je brezdvoma najboljša šola, da si prisvojimo zavest skupnosti in predvsem mladini privzgojimo ono spoštovanje do dela, ki mu gre. V Žitari vesi smo prvič na domačih tleh v večjem obsegu vršili skupno udarniško delo. Težkoče so bile brez dvoma velike in delali smo mnogo napak. Toda mnogo smo se tudi naučili in izkušnje, ki smo jih pridobili za nadaljevanje takih velikih akcij, odtehtajo vse napake. Pri gradnjah, ki jih bomo vršili letos in v bodoče, bomo morali znati odpraviti vse napake in izrabiti bogate izkušnje. Uspehi potem ne bodo izostali.

Novi domovi pa ne bodo smeli ostati samo domovi kulture in prosvete, temveč bodo morali postati tudi domovi v pravem pomenu besede za slehernega našega delovnega človeka. Ta občutek pa bomo imeli samo tedaj, če jih bomo zgradili res sami z lastnimi rokami in s skupnim znojem. Skupne žrtve za naše domove in skupni žulji pri delu na gradnji nam bodo jamčili tudi skupni uspeh, kar se je v Žitari vesi kljub vsem težavam in napakam že pokazalo. Samo tisti, ki je dejansko izkopal svojo količino kubičnih metrov zemlje za temelje doma, ki je znosil svoje število opeke na zidove, ki je za gradnjo žrtvoval toliko in toliko lesa, hrane za brigadirje

itd., bo lahko imenoval postavljeni dom v resnici tudi »svoj« dom. Samo s tem, da bomo gradili domove vsi in sami, da bo doprinesel vsak svoj delež k izgradnji, bodo domovi tudi res naši.

S tem pa bomo pokazali svetu, da koriški Slovenci nočemo več tlačaniti, da hočemo na vsak način zaživeti svoje lastno kulturno, politično in gospo-

darsko življenje, da si znamo sami pomagati in da ne potrebujemo nobenih tujih gospodarjev, nobenega avstrijskega pokroviteljstva in nobene lažnjive parole o nedeljivosti Koroške. Z udarniško gradnjo in obnovo Prosvetnih domov hočemo v malem odpravljati izkoriščanje človeka po človeku in gojiti skupnost in bratstvo vseh delovnih ljudi.

Kulturno udejstvovanje in kritika

TONCI SCHLAPPER

Močno je v nas še zasidrano mnenje, da je vsaka prireditelj, ki je le nekoliko ugajala občinstvu dobra. Včasih se celo zadovoljimo z ugotovitvijo, da smo imeli slovensko prireditev. Če nam pa po kaki igri ali prireditvi kdo dobrohotno razkrije to ali ono napako in nam svetuje izboljšanje, mu užaljeni ubrnemo hrbet, češ: bodi vesel, da sploh še kaj igramo. Mnogokrat smo iz golega samoljublja slepi in gluhi za vsak koristen nasvet, ki bi nam pomogel do lepših uspehov.

Tako naziranje kulturnih delavcev in tak odnos do kulturnega udejstvovanja ne bosta povzdignila naše kulturne ravni, nas ne bosta dvignila iz zaostalosti, ki je naš največji sovražnik. V vsem našem kulturnem prizadevanju se moramo dosledno zavedati, da naj služi naš napor, ki ga vložimo n. pr. v igro ali kulturno prireditev kulturnemu razmahu našega ljudstva in ne samo naši osebni slavi in zadovoljstvu. Zato mora biti tudi naš odnos do kritike tak, da ne vidimo v njej zlobnega zasmehovalca naših napak in neuspehov, temveč sredstvo, ki nam hoče biti pomoč in svetovalc pri izboljšanju prireditvene kakovosti.

Vrednost naših kulturnih prireditev moramo presojeti iz dveh stališč:

1. Po njihovi vsebini.
2. Po njihovi igralski in tehnični izvedbi.

Zavedajmo se, da zajame kulturna prireditelj najširše naše ljudske množice in najbolj učinkovito vpliva na obiskovalce

in gledalce. Dogajanja na odru se namreč približajo gledalcem v najbolj življenjski obliki in v njih zapustijo stalen ali vsaj dalj časa trajajoči vtisi. Vtisi, ki jih je odnesel gledalec od prireditve, mu lahko mnogo koristijo, če ga navdušujejo za lepe človečanske ideale, če mu dajejo pobudo za dejanja v blagor skupnosti, če mu vcepijo ponos človeka z vero v svojo lastno moč in sposobnost, — prav tako pa mu lahko škodujejo, če mu izpodkopavajo živlavost zdravega človeka in zaupanje v samega sebe, če ga odvajajo od resničnega življenja in mu zagrinjajo podobo človeka, časa in družbe.

Zato je pravilna izbira prireditvene snovi, igre itd. neprecenljive važnosti in nalaga režiserju kot igralski skupini veliko odgovornost. Plehka, brezsmiselna in samo na zabavni učinek preračunana prireditelj ne ustreza potrebam in zahtevam ljudskega odra, še manj pa napredni vzgoji in kulturnemu dvigu našega ljudstva. To velja za veselo igro prav tako kakor za dramo in tragedijo. Posebno pri zadnji vrsti iger največkrat grešimo, če prevdarjamo pri izbiri, katera igra bo najbolj učinkovala na sentimentalne čute občinstva in izvabljala ženicam solze ter raznežila srca vseh gledalcev. Pri tem pa mnogokrat ne premislimo, kako bo vplivala igra vzgojno ali poučevalno na občinstvo. Če s takega stališča prevdarjamo izbiri naših prireditev, potem smo zgrešili pot prosvete. Večkrat se tega niti ne zavedamo, ker ne preštudiramo pred pri-

pravo prireditve temeljito njene snovi. V tem primeru naj nas opozori kulturna kritika na storjene napake in nam pomaga razčleniti pomen in tendenco igre v celoti in v podrobnostih, da nam prikaže njene slabe in dobre, koristne in škodljive strani. Kritika naj torej poda pravilno razlago posameznih dramatskih del, ki so jih igralci uprizorili na tem ali onem odru. Taka kritika bo pripomogla, da bodo igralske skupine pripravljale stalno boljše kulturne prireditve.

To naj bo idejna plat kulturne kritike.

Vsak igralec, ki stopi na oder, si želi, da bi v svoji vlogi dobro odrezal, da bi ostal gledalcem dolgo časa v dobrem spominu, in jim zapustil v svoji vlogi trajen vtis. Ta želja ga spodbuja k naporu, da bi čim bolj dovršeno odigral svojo vlogo. To je povsem hvalevredno strēmljenje posameznega igralca, ki ga moramo ceniti. Toda s tem še ni zagotovljen uspeh celotne prireditve, s tem samim še ni dobro izvedena cela igra, kajti občinstvo ocenjuje samo celoten vtis, ki ga je dobilo o igri, ali drugi kulturni predstavi. Ta vtis pa je odvisen od mnogih činiteljev, ki vsak po svoje in vsi skupaj ustvarijo dokončno sliko, ki jo ohrani gledalec v svojem spominu.

Brez dvoma je med najvažnejšimi faktorji dobre izvedbe odrske predstave pravilna interpretacija, pojmovanje in razlaga odrskega dela, ki ga uprizorimo. Kajti vsak pisatelj, ki je napisal odrsko priredbo, je dal svoji zamisli poseben značaj in ji vdahnil življenje z harmonijo vseh dogajanj, ki se odigravajo pri izvedbi dela na odrskih deskah. Naloga igralcev je torej, da v prvi vrsti spoznajo zamisel pisatelja v celoti in v podrobnostih in se ji skušajo pri izvajanju svojih vlog čim bolj približati. Zamisli pa se bodo približali tem bolj, čimbolj se bodo vživeli v življenjsko harmonijo odrskih dogodkov, ki tvorijo celoto uprizorjenega dramskega dela. V kolikor bodo to harmonijo resnično dosegli, v toliko bodo s svojim igranjem tudi navezali nase občinstvo, ki bo odrska dogajanja samo tedaj spremljalo s svojo notranjostjo, če bodo podobna življenjski resničnosti. Zato je nujno potrebno, da se

vživi vsak igralec v svojo vlogo tako, da je z vso svojo dušo dotična oseba, ki jo predstavlja v svoji vlogi. Ocena igralskega nastopa se torej ne more nikdar zadovoljiti s posobnostjo igralcev v pretvarjanju in umetničenju, temveč v resničnem doživljanju svojih vlog. Zelo natančno se namreč čuti, kdaj so igralci s svojo notranjostjo pri svojih vlogah in kdaj samo prisiljeno izvajajo svoje vloge. Mnogokrat se igralci tega ne zavedajo, mnogokrat pa tudi mislijo, da bodo z dobrim »igranjem« nadomestili, kar jim manjka na doživljanju svojih vlog. V takih primerih bo objektivna kritika vedno koristno opozorila na napake in pomanjkljivosti, ki so kvarile popolnost in dovršenost vlog, prizorov in končno celotne igre. Hkrati pa bo dala navodilo, kako se naj pravilno pojmuje dramatsko delo in dala nasvet, kako se boljše izvedejo posamezni šibki prizori in celotna igra.

Igralec, ki bo pravilno pojmoval dramatsko delo in pravilno spoznal značaj svoje vloge, bo tudi z mnogo manjšim trudom izvršil svojo nalogo v nastopu, mnogo lažje bo dosegel resnično podobo svojega odrskega lika.

Igranje je umetnost, naj si bo to na ljudskem diletantskem ali na poklicnem gledališkem odru. Vsak igralec, ki nastopi v kaki vlogi, se mora prizadevati, da jo bo izvršil v čim bolj umetniški popolnosti. Predvsem važno je, da se prikaže naravnega, da ne umetniči in ne pretirava, kar mnogokrat opažamo na naših odrih. Hkrati pa se mora potruditi, da bo v dovolj glasnem in razločnem izgovarjanju svojega besedila razumljiv občinstvu. Besedilo se naj nauči tako, da ga ne bo več oviralo pri izvajanju svoje vloge. Zelo mučno je gledati, če se igralci lovijo za tekst in včasih obupani gledajo proti šepetalcu, da bi jim priskočil na pomoč. Igralec, ki ne zna svojega besedila, se ne more koncentrirati na svojo vlogo, kar močno pači življenjsko resničnost njegovega nastopa. Ob tej lovitvi besedi pozabi tudi na vse druge potrebne momente, ki spadajo k njegovemu nastopu. Še tako dober igralec zasluži negativno kritiko, če si s tem manjša uspeh svojega igranja.

To je bistvo igralskega nastopa. Noben igralec si ne sme domišljati, da mu samo talent pomore do uspeha. Neutrudno delo na sebi, pozorno in razumno poslušanje vsake objektivne kritike ga bo usposabljal za vedno bolj umetniško izvedbo svojih igralskih nalog. Kritika odrskih predstav nikakor nima namen, da bi odvzela igralcu pogum za kulturno udejstvovanje, temveč mu hoče dati pobudo za izpopolnjevanje svojih igralskih talentov v prid sebi in v prid splošnemu dvigu ljudske umetnosti.

Občinstvo, ki je obiskalo prireditve, bo odneslo tem boljši in tem bolj dolgotrajni vtis, čim bolj dognana in umetniško dovršena, s tem pa tudi življenju bolj podobna se jim bodo predočila odrska dejanja. Vsak ve, kako se gledalci po dobri in lepo izvedeni igri pogovarjajo še dolgo časa o njej, o njenih posebnostih, o igralcih in o problemih, ki jih je prikazovala. Dolgo po takšni prireditvi se ljudje še bavijo z vprašanji, ki jim jih je nakazala ali razkrila odrska predstava. To hočemo z našim odrskim udejstvovanjem tudi doseči. Dosegli pa bomo to v korist našega ljudstva samo tedaj, če mu bomo nudili res dobre in umetniško dovršene odrske predstave.

Umetniško dovršene predstave pa ne ustvarijo samo igralsko dobro izvedene vloge nastopajočih igralcev, temveč tudi vse okolje, ves okvir, v katerem se odigravajo odrski prizori. Že pojav igralca v njegovi vlogi mora biti po zunanosti tak, da ga smatra občinstvo za osebo, ki jo naj predstavlja v igri. Zato sta tudi pravilna maska in odgovarjajoči kostum zelo važna čimtelja, ki mnogo prispevata k dosegu naravnega vtisa nastopajočega igralca. V tem pogledu opažamo še velike pogoške na naših ljudskih odrh. Manjkajo nam sredstva, s katerimi bi lahko izpolnili to vrzel. Naš garderobni zaklad je jako reven, maskerskih potrebsčin ni v zadostni meri. Tembolj moramo biti zato iznajdljivi in si znati pomagati z improviziranjem, da bomo v kostumu vsaj nekoliko zadostili tipu osebe, ki nastopi na odru in času, v katerem se dogaja igra. Maska mora odgovarjati starosti in tipu

dotične vloge, ki jo naj igravec predstavlja. Če igralci sami ne bodo spoznali teh pogoškov, če se ne bodo zavedali, da so po svoji zunanosti vse kaj drugega kot zahtevana odrska oseba drame ali igre, potem jih bo na to opozorila kritika in jih poučila.

Okolje in okvir, ki obdajata odrska dogajanja, se jim morata v polni meri prilagoditi. Scenerija, ki ne odgovarja zahtevam dramskega dejanja, bo močno motila njegovo naravnost. Niti gledalci niti igralci se ne morejo vživeti v scene, ki jih obdaja napačna ali popolnoma nemo-goča scenerija. Niso redki primeri, da pripravijo n. pr. za vaško središče odrsko opremo, ki bi bolj odgovarjala globokemu gozdu ali sadnemu vrtu, ali pa da igrajo namesto v gradu v kmečki hišici, spet drugod pa se sploh ne zmenijo za prizorišče, kar vse seveda popolnoma spači resničnost prikazanega prizora in zapusti v gledalcu brezdvomno klavern vtis o prireditvi. Take ponesrečene uprizoritve smo gotovo največkrat zakrivali sami. Res, da smo do sedaj posvečali malo pažnje odrskim napravam. Resnica je, da so naši odri po fašističnih »kulturonoscih« utrpeli ogromno škodo in smo se znašli po vojni v številnih primerih pred golimi odri. Toda naše neutrudno stremljenje po dvigu naše kulturne ravni ne sme obstati pred težkočami, temveč jih moramo tudi v tem pogledu premostiti.

Z dobrim premislekom in neutrudnim delom si bomo morali ustvariti boljše in pestre odrske opreme, ki bodo hvaležno poživele naše odrske predstave. Tudi tukaj bo potrebno še mnogo kritike in dobrih nasvetov, da si bomo ustvarili resnično boljše pogoje za naše kulturne delo.

Ne nazadnje pa učinkuje na uspeh prireditve tudi odrska razsvetljava, ki se mora prilagoditi po jakosti in barvi slehernemu odrskemu prizoru. Razsvetljava šele pripomore celotni sceneriji do potrebnega izraza in ji da tisto privlačnost, ki presadi gledalca v iluzorični svet odrskih dogajanj, v katerega se naj vživi z vso notranjostjo. Odrski razsvetljavi smo posvečali do sedaj vse premalo pažnje:

Mnogo lepše bi lahko izpadla marsikatera prireditve, če bi to bolj upoštevali.

Dobre lučne učinke ni težko doseči, potrebno je samo, da izvolimo primerno razsvetljavo za posamezne prizore igrskih dejani. Tudi v tem oziru kritika lahko mnogo pomaga.

Če hočemo doseči v našem odrskem udejstvanju resnične uspehe in vedno boljšo igralsko znanje ter umetniško višino, če hočemo nuditi našemu ljudstvu vedno boljše, umetniško vedno bolj dovr-

šene kulturne prireditve, ki bodo resnično dvigale kulturno raven in umetniško znanje našega človeka in ga vzgajale v naprednem duhu, v ljubezni do svojega in v bratstvu do drugih narodov, v spoštovanju do človečanskih idealov ter navduševale za poštenost, in mu končno vcepile ponos in voljo v življenje, potem moramo vse to upoštevati, hkrati pa moramo sprejemati tudi vsako objektivno kritiko kot dobrodošlo pomoč in dobrohotečega svetovalca.

PAVLE KERNJAK — HARMONIZATOR KOROŠKIH NARODNIH PESMI

DR. FRANCI ZWITTER

Koroški Slovenci radi pojemo in smo zaradi prelepe narodne pesmi znani po vsem slovanskem svetu. Že pred sto leti sta začela zapisovati našo narodno pesem Urban Jarnik in Matija Majar-Ziljski in nam zbrala in ohranila številne tekste, ki bi bili sicer zapadli pozabi. Majar, ki je zbiral za Stanka Vraza, se je celo trudil, da bi v harmonizacijah zajel tudi pristno melodijo, toda težki nalogi ni bil kos in so njegove harmonizacije večinoma neuporabne. Za tema pionirjema je na tem področju delovanje več desetletij zaspalo, toda ljudstvo je pelo naprej in posredovalo svojo lepo melodijo iz roda v rod. Posredovalo jo je predvsem zaradi tega, ker je vse narodovo življenja spremljala pesem: od rojstva mimo veselih dogodkov poroke, žegenj, narodnih plesov in letnih praznikov pa do smrti. Vse te raznovrstne pesmi — spremljevalke skozi življenje je zbral marljivi in neutrudljivi nabiratelj Rožan profesor Jan. Šajnik. Šajnik nam je s svojim delom ohranil neprecenljivo bogastvo narodne pesmi. Njegovi teksti so izvorni in zapisani v raznih variantah, ne drži pa vedno njegovo znanstveno razmotrivanje in razlaganje melodije. Najnovejše obširno delo o naši narodni pesmi in melodiji je po svoji temeljitosti vzorna razprava Fr. Marolta »Gibno-zvočni obraz slovenskega Ko-

rotana« v Koroškem zborniku. V njej je France Marolt ovrgel vse nestvarne teorije o popolni enakosti slovenske in nemške narodne pesmi, ki jo razni koroški nemški »znanstveniki« navajajo kot poseben dokaz kulturne povezanosti slovenskega in nemškega naroda v »Kärnten frei und ungeteilt«.

Je to važna ugotovitev predvsem zaradi tega, ker si koroški šovinisti posebno v zadnjem času močno prizadevajo, da bi si prisvojili našo bogato folkloro in jo prikazali svetu kot »pranemško« lastnino. Temu je služila in še služi posebna

»znanstvena« teorija, ki jo je ustvaril univerzitetni profesor Lessiak in se kot rdeča nit vleče do današnjih koroških »fokloristov« dr. Graberja, Koschierja in drugih, ki jih vestno podpira poseben institut graške univerze s profesorjem Gerambom na čelu. Da narodne pesmi, predvsem narodne melodije v svoji laži — znanstveni konceptiji za dokazovanje nemškega lica Slovenske Koroške niso prezrli, nam najbolj dokazuje slava, s katero so obdali nedvomno nadarjenega in produktivnega komponista Tomaža Koschata, ki je bil sicer Nemeč po mišljenju svojega in besedilu pesmi, a je ostal Slovenec po rodu in melodiji. Kakor on so tudi ostali koroški nemški komponisti skoraj brez izjeme Slovenci, ki so zajemali iz bogate slovenske melodije. In morda ga ni tehtnejšega dokaza za slovensko izvirnost naše melodije, kakor so prav koroški nemški komponisti narodnih melodij, ker v pristnih nemških pokrajinah z izjeme sudetske, ki pa je zajemala iz češke melodije, nimajo vzporednosti.

Tako je v resnici naša narodna pesem najlepše potrdilo enotnosti koroškega slovenskega ljudstva in slovenskega ljudstva v svobodni domovini, kar je spoznal tudi nacistični režim, ki je zato iz vso silo hotel iztrebiti predvsem slovensko pesem. Po vsem slovenskem svetu poznajo Trajberjevo »N'mav čez izaro« in številne koroške narodne v Švikaršičevi, Devovi ali Horvatovi priredbi so danes last vsega slovenskega ljudstva. Toda naše narodno blago je tako bogato in obširno, da tudi danes še davno ni v celoti zbrano in napisano. Šele tik pred vojno je Fr. Marolt v svoji knjigi »Trije obredia iz Zilje« obdelal Ziljsko štehvanje, Visoki rej in Ziljsko ohcet in s tem pomnožil slovensko narodopisje z neprecenljivim bogastvom. Hkrati pa je dokazal izrazito slovenski značaj edinstvenih ziljskih navad in ovrigel vse prikrojene nemške teorije o Ziljskem žegnanju, ki mu danes potom filma in prevedenih potvorb obrednega korala hočejo domišljavi učiteljski »narodopisci« dati popolnoma nemško lice. A tudi po vojni je Fr. Marolt dal slovenskemu ljudstvu številne harmonizacije koroških na-

rodnih pesmi. Predvsem pa ne smemo v tej zvezi prezreti Kramolčevega »Zbornika koroških pesmi«, ki se po svoji vsebini in zunanji opremi častno uvršča med številne zbirke koroških narodnih pesmi.

Na Trebinji pri Št. Ilju ob Dravi živi koroški harmonizator Pavle Kernjak. S harmonizacijo in spretno povezavo v svojem domačem kraju poznanih narodnih pesmi je Pavle Kernjak dal slovenskemu ljudstvu tri »venčke« in sicer »Juhe, pojdamo v Škuf'če«, »Jaz pa moj gvažek« in »Pesem o Bebenavu« in se z njimi uvrstil med prireditelje koroških narodnih pesem.

Pavle Kernjak, pd. Filij na Trebinji, je vzoren primer samouka, ki ni imel ob strani nobenega učitelja, temveč sta ga vodila pri njegovem ustvarjanju edino le njegova ljubezen do narodne pesmi in trdna odločnost koroških samorastnikov. Kot sin pd. Mežnarjeve družine v Št. Ilju, v kateri se je dedovala organistovska služba iz roda v rod, je Pavle že z osmimi leti pel v cerkvi, z dvanajstimi pa je že nadomeščal očeta za orglami. Od tedaj naprej nadarjenega pevca in muzika slovenska melodija ni več izpustila. Nasprotno je Kernjak opustil izučeni poklic, da bi kot prost kmet lažje zajemal iz globin zdravega koroškega slovenskega ljudstva in domače zemlje. In prav iz te zakoreninjenosti v domači svet, v delo, borbo in uporno trpljenje našega človeka so razumljive njegove pristno slovenske melodije. Koliko življenjske izkrenosti je vendar v venčku »Juhe, pojdamo v Škof'če«, da zaživi pred nami vsa prelepa pokrajina med Dravo in Vrbskim jezerom z njenim zdravim, nepokvarjenim slov. delovnim ljudstvom, na katerega se je v zadnjih letih vrgel bes germanizacije. Tembolj uporno-ponosno doni zato konec »saj slovenski smo fantje pri Dravci doma«. V tem koncu pa je izpričana tudi Kernjakava brezkompromisna narodna odločnost. Treba, da zabeležimo enkrat tudi to resnico: Ko je takoj v začetku venček »Juhe, pojdamo v Škuf'če«, kjerkoli so ga zapeli, vnel vsa slovenska srca na Koroškem in preko ožje domovine, so si tedanji kompromisarski in nazadnjaški voditelji slovenske politike in prosvete na Koroškem v

svoji hlapčevski udanosti šteli v čast, da so smeli zapeti v nemškem radiu, seveda nikakor ne v Celovcu, temveč v oddaljenem Solnogradu. Toda »velikodušni« gospodarji, ki so blagovolili pripustiti slovensko pesem v oddaljenem nemškem radiu, resnice »saj slovenski smo fantje pri Dravci doma« niti tam niso prenesli in takoj so bili kompromisarji pripravljeni, da so spremenili »slovenske fante« v »koroške«, domovini zveste pokorne hlapce, o čemer priča še danes spremenjeno, spačeno in falsificirano besedilo na gramofonskih ploščah. Kernjak se je odločno postavil v bran in tožil kot avtor skrunitelje njegove izvirne priredbe, toda na zahtevo odgovornih kompromisarskih voditeljev je moral tožbo umakniti in doživeti zaradi svojega pravilnega postavljanja še različna ponižanja.

Če upoštevamo to sramotno ravnanje našega tedanjega vodstva, potem razumemo tudi drugi napad na Kernjaka, ko so ga nazadnjaški mračnjaki klicali na odgovor zaradi »pohujšljive« vsebine v venčku »Jaz pa moj gvažek se rada imava«. Z vso odločnostjo so zahtevali, da bi črtal to svojo kompozicijo s programa, ko je vodil pevsko turnejo po Sloveniji. Šele ko je prav ta venček po vseh mestih Slovenije žel največje priznanje, so se sprijaznili tudi naši »gospodje« politiki in prosvetni delavci s to pevsko »kvanto«, kakor so jo prej imenovali.

Ta dejstva pa hkrati najbolj nazorno kažejo, koliko opore je imel v vodstvu samouki skladatelj in koliko smisla so imeli tedanji »nepolitični« usmerjevalci slovenske prosvete za resnično ljudsko ustvarjenje. Ni čuda zato, da je Kernjak prejel gradivo za študij in za nadaljno

svojo izobrazbo najprej od izrazitih narodnih sovražnikov — učiteljev, ki so ga seveda hoteli na ta način pridobiti za delo v nasprotnem taboru. Toda njihov poizkus je bil zaman; Kernjak ni klonil in se kljub nerazumevanju in zapostavljanju posvetil dvigu pevske kulture na Koroškem, kjer ima kot prvi okrožni zborovodja za Celovec in pozneje kot prvi osrednji pevski referent Slovenske prosvetne zveze brez dvoma velike zasluge. S poglobitvijo v zgodovino slovenskega koroškega ljudstva in svojega kraja pa nam je v harmonizaciji narodne pesmi o »Bebenavu« pokazal, kako je stoletno nenehno zatiranje, potujčevanje in načrtno uničevanje globoko uplivalo na našega človeka, da je v silnem pretresu zapel balado o svojem trpljenju.

Ne prisojam si kompetentnosti, da bi strokovno ocenil Kernjakove harmonizacije in skladbe in imajo strokovnjaki o njih različno mnenje. Za nas je važna ugotovitev, do so njegovi venčki postali last vsega slovenskega ljudstva, da nas je Kernjakova pesem v zadnjih desetletih na raznih turnejah po svobodni domovini še posebno povezala z matičnim narodom in da se je samouki skladatelj s svojimi izvirnimi lastnimi kompozicijami »Rož, Podjuna, Zilja, »Materina sreča« in »Spev Koroške« ob 40. obletnici Slovenske prosvetne zveze upel v srca vsega koroškega slovenskega ljudstva. Njegova najnovejša uglasba Preperneve pesmi »Strunam«, ki jo je pripravil za stoletnico smrti velikega pesnika, je poznana le malo komu. Z njo pa je Kernjak pokazal, da njegova ustvarjalna sila še nikakor ni umrla in da tudi danes produktivno spremlja slovensko kulturno in narodno življenje.

PO KULTURNEM SVETU

Aleksander Serafimovič - znani sovjetski pisatelj je umrl

Vest o smrti pisatelja Aleksandra Serafimoviča, sta vse sovjetsko ljudstvo in ves napredni kulturni svet sprejela z veliko žalostjo. Z Aleksandrom Serafimovičem je dne 19. januarja 1949 umrl sovjetski literarni stvaritelj, ki je bil v svoji skromnosti in modrosti kot človek in pisatelj vodnik in učitelj vseh proletarskih kulturnih delavcev.

Doživel je visoko starost 80 let. Vse svoje dela polno življenje je posvetil narodu, zatiranemu človeštvu in najhujše tlačnemu proletariatu. Veliki pisatelj ni samo s svojo besedo pripravljajal pot v svetlejšo zarje, temveč se je tudi sam boril za ideale svojega kulturnega stvarjenja. Že v zgodnji mladosti svoje študentske dobe je spisal svoje prvo delo, proklamacijo, ki je pozivala na boj proti carizmu in ki je povzročila tudi njegov izgon v Sibirijo. Tam je spoznaval vse grozote pregnanstva, ki kljub mraza, lakote in samote ni moglo zatreti njegove resnicoljubnosti niti njegove revolucionarnosti. Zaradi velikega trpljenja, ki ga je preživel Aleksander Serafimovič, je razumljivo tudi neizmerno sovraštvo do vsega zatiranja, ki je bilo gonilna sila v njegovem pisateljskem udejstvovanju. Na drugi strani pa je ljubil svobodo kot najdražjo svetinjo in šel zanjo v boj v Veliki oktobrski revoluciji z orožjem v roki.

Doživel je revolucijo kot že dozorel pisatelj in realistično ustvarjajoči umetnik. Njegovo dolgoletno prijateljstvo z Gorkim in topla ter prijateljska naklonjenost ter svobodoljubno prizadevanje Lenina sta spodbudila Serafimoviča za njegovo največje delo, ki je postalo brezsporno sestavni del sovjetske klasične literature: »Železna reka«. To je prava epopeja o heroični borbi oboroženega proletariata proti sovražnikom mlade sovjetske republike. Kot vsa druga dela tega velikega pisatelja, ki ni spoznaval življenje iz knjig, je tudi ta knjiga najzvestejša podo-

ba življenja, ki ga je sam gledal in doživljal skozi vso težko dobo od carističnega nasilja do heroične dobe velike državljanske vojne.

Z vsem svojim kulturnim stvarjenjem, posebno pa s svojo knjigo »Železna reka«, ki je prevedena domala v vse jezike sveta in ki jo berejo danes vsi napredni ljudje, si je postavil Aleksander Serafimovič najlepši spomenik.

Plenarno zasedanje sovjetske akademije umetnosti

V Moskvi je bilo plenarno zasedanje sovjetske akademije umetnosti, ki je obravnavala vprašanja likovne umetnosti. Seje so se udeležili zastopniki iz vseh republik. Ob tej priložnosti so izvolili dvanajst novih rednih članov in sedem dopisnikov akademije.

Knjižna in grafična razstava v Moskvi

Največja državna založba za literaturo je odprla v Moskvi knjižno in grafično razstavo, ki bo prikazovala tudi najnovejša dela sovjetske književne in grafične umetnosti. V tej založbi je izšlo samo v letih 1947 in 1948 nad 500 knjig v skupni nakladi 37 milijonov komadov. Pri tem pa je treba upoštevati, kakor je poudaril ob odprtju razstave upravnik združenih državnih založb, Aleksej Revin, da raste naklada izdanih knjig iz leta v leto. Povprečno je znašala naklada posamezne knjige v letu 1948 85.500 komadov, posamezna dela ruskih klasikov (Gribojedov, Puškina, Turgenjev) pa so izšle v 500.000 do 750.000 izvodih, pri čemur umetniška izdelava in oprema knjig nikakor nista trpeli. Trenutno izdaja založba 25 zbranih del klasikov svetovne literature, Puškina, Gorkega, Leo Tolstoja, Maupassanta, Mickiewicza, Heineja, Stendhala in drugih.

V posebnem oddelku razstave prikazujejo slovstvena dela slovanskih pisateljev v ruskih prevodih. V drugem oddelku so razstavljeni prevodi iz slovstva sovjetskih

narodov, ki obsegajo nad 20 jezikov. Posebna dvorana pa je posvečena razstavi literarnih del živečih sovjetskih pisateljev.

Uspeh sovjetskega filma »Pesem Sibirije« v ČSR

Sovjetski barvni film »Pesem Sibirije«, ki smo ga videli tudi v Celovcu, je doživel v Brni ogromen uspeh. V prvih šestih tednih predvajanja ga je obiskalo nad 80 tisoč gledalcev.

Kulturni razmah v Češkoslovaški

Pred kratkim so ustanovili v Pragi motorizirano knjižnico, s katero obiskujejo podjetja in vasi, ter na ta način najhitreje posredujejo delavnemu prebivalstvu dobro in ceneno knjigo.

Brez dvoma je to uspeh naprednega stremljenja ljudske demokracije, ki z vsemi silami pospešuje kulturni dvig in znanje delavnih ljudi.

Hkrati so v češkoslovaški republiki sklenili, da bodo uprizarjala mestna gledališča v raznih tovarnah za delavce nekrajšane predstave dramskih in opernih del. Ta novost v teatralnem življenju bo doživela v bodočnosti še večji razmah.

V letu 1949 je izdala češkoslovaška država za kulturne in ljudsko-prosvetne zadeve nad deset odstotkov vseh državnih izdatkov.

(Na drugi strani pa morajo v »kulturnih« kapitalističnih državah zapirati gledališča, ker za kulturne namene in potrebe ni denarja ne v mestnih ne v državnih blagajnah. Tako bodo morali letos zapreti tudi mestno gledališče v Leobenu na Štajerskem, ker mesto ne more kriti deficita, država pa ne more dati potrebne subvencije.)

Potujoče razstave modernega češkoslovaškega slikarstva v Belgiji

Začetkom februarja so prikazovale potujoče razstave v Antwerpenu, Lüttichu in v drugih belgijskih mestih dela modernega češkoslovaškega slikarstva. Razstave so vzbudile veliko zanimanje vse belgijske javnosti.

Koncert češke moderne skladbe v angleškem radiu

Začetkom februarja t. l. so prenašali v Angliji po radiu prvič znamenito simfonično delo češkega skladatelja Otakarja Ostrčila »Križeva pot«, ki je bilo od občinstva navdušeno sprejeto.

Chopinovo leto v ZDA

Za proslavo stoletnice smrti velikega skladatelja Chopina, ki je umrl dne 17. oktobra 1849 so ustanovili v ZDA vseameriški komitet, ki mu načeljuje znani ameriški glasbeni znanstvenik dr. Howard Hanson. Program predvideva več slavnostnih prireditev in Chopinovit koncertov v teku tega leta.

Predavanja sovjetskih intelektualcev v Avstriji

V okviru diskusijskih večerov, ki jih je priredila družba za gojitev kulturnih in gospodarskih stikov s Sovjetsko zvezo so v petek, dne 11. februarja 1949 v Solnogradu in v soboto 12. febr. t. l. v Linzu govorili tudi sovjetski znanstveniki in umetniki. Podobna predavanja so predvidena tudi na Dunaju in več drugih mestih Avstrije. Med drugimi so nastopili znani biolog in nosilec Stalinove nagrade, profesor Nushdin, skladbeni znanstvenik in komponist Sakwa in pesnik Surkov.

Nova družba za dvig nove sodobne muzike

Znani skladatelji Avstrije so ustanovili novo družbo, ki hoče širiti nove, sodobne in vsemu ljudstvu razumljive skladbe. Družba bo poživila stike med publiko in modernimi skladatelji, in s tem splošno muzikalično življenje v Avstriji.

Člani ustanovnega odbora so poznani avstrijski skladatelji kot Josef Marks, Theodor Berger, Marcel Rubin in drugi. V to udruženje se bodo vključili tudi zastopniki znanosti, umetniki, zastopniki založb, sindikatov in tiska.

»Kultura« — sredstvo izzivanja in žalitve delavcev

Kako pojmujejo sovražniki ljudstva »nepolitičnost« v kulturi, nam prikazuje primer ob proslavi februarjskih žrtev na Dunaju. Avstro-marksistično usmerjeni umetniški krogi na Dunaju so uprizorili dne 12. februarja zvečer in 13. februarja dopoldne znano monarhistično dramo »Kronprinz Rudolf«. Na ta način so »počastili« spomin ubitih žrtev Dollfusovega terorja, ki so padle za visoke ideale delavstva in njegovo srečnejšo bodočnost. Demokratsko delavstvo je smatralo predstavo ogabnih »družinskih razmer reaktivne družbe kronanih glav kot izrazito izzivanje delavske zavesti in delavskega ponosa.

Razstava del upodablajočih umetnikov Jugoslavije

Ob stoletnici Prešernove smrti so odprli v Ljubljani dne 6. februarja t. l., prvo razstavo Zveze upodablajočih umetnikov

Jugoslavije, ki je prikazovala najnovejša dela upodablajoče umetnosti v novi Jugoslaviji. V celoti je bilo razstavljenih 134 umetnin in sicer 69 slik, 38 grafik in 27 kipov.

Vsa razstavljena dela izražajo tisti življenjski realizem, ki preveva vse kulturno-umetniško ustvarjanje v naši svobodni domovini. Motivi razstavljenih del so vzeti pretežno iz osvobodilne vojne in iz delavnih naporov jugoslovanskega ljudstva za izgradnjo nove socialistične države. Druga tematika so pejzaži in portreti. Razstavljeni so dela 74 slikarjev in grafikov ter 21 kiparjev iz vseh republik FLRJ, ne le iz Beograda, Zagreba in Ljubljane, temveč tudi iz manjših kulturnih središč.

Po svoji vsebini je razstava brez dvoma najboljši izraz, objasnitev in dokument sodobne jugoslovanske stvarnosti, po svoji obliki pa je pristopna vsemu delovnemu ljudstvu, ki ga vzgaja in dviga v spoznanju vrednot resnične narodne umetnosti.

POROČILA

O NESOGLASJIH OB SLOVENSKEM NARODNEM VPRAŠANJU

Brošura, ki jo je nedavno pod tem naslovom izdal AGITPROP Pokrajinskega odbora Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško, vsebuje ponatis istoimenskega članka Borisa Krajgherja, ki ga je v drugi številki lanskega leta objavilo glasilo CK KPS »Delo«.

Članek Borisa Krajgherja je brez dvoma ena najbolj temeljitih razprav, ki so v povojnih letih izšle v zvezi s slovenskim nacionalnim vprašanjem. Na temelju marksistično-leninistične znanosti in stalinškega nauka o reševanju nacionalno-kolonialnega vprašanja avtor podrobno analizira nacionalnoosvobodilno borbo za osvoboditev in združitev vsega slovenskega naroda in s svojimi načelnimi pripombami in ugotovitvami dokazuje leninistično, oportunistično stališče, ki ga v odnosu do tega vprašanja zavzemajo nekateri vodilni člani KP Avstrije in Italije. Ker je vprašanje narodnoosvobodilne bor-

be še neosvobojenega dela slovenskega naroda postalo eno od področij neposrednega boja proti imperialistični buržoaziji, je še bolj važno, da se ugotove bistvene razlike v tem vprašanju med stališčem KP Jugoslavije in Slovenije na eni, ter stališčem KP Avstrije in Italije na drugi strani. Kar tiče avstrijske Partije, so vodilni avstrijski tovariši svoje stališče do borbe koroških Slovencev za priključitev k FLRJ od 1945. leta nekolikokrat spremenili in se v konkretni politični borbi omejili samo na boj proti nacionalnemu zatiranju, na borbo za manjšinske pravice brez vsake spremembe meja Avstrije. Boris Krajgher marksistično-leninistično utemeljuje pravilnost linije KP Jugoslavije in Slovenije v tem vprašanju, podrobno analizira napačno stališče vodilnih predstavnikov KPA in KPI in resno opozarja na vse nevarnosti, ki jih povzročata napačno gledanje na slovensko nacionalno vprašanje. Slovensko nacionalno vprašanje so resnično dosledno, revolucionarno

postavile šele KPS, KPI in KPA pod vodstvom Kominterne in v programatski izjavi 1934. leta točno označile svoje leninistično-stalinsko stališče v nacionalnem vprašanju. V tej izjavi so zlasti važne postavke o pravici samoodločbe do odcepitve, o boju za združitev slovenskega naroda z aktivno podporo za uresničenje tega cilja in postavka o razrednem značaju te borbe. Danes vodilni funkcionarji KPA in KPI tega vprašanja ne postavljajo več v duhu izjave vseh treh Partij. Pri tem se ne omejujejo samo na neke taktične razloge v boju proti imperializmu, ampak razvijajo tudi »načelne« teorije, v primeru Slovenske Koroške teorije o »nedeljivi Koroški«. Članek Borisa Kraigherja se obširno in resno pogloblja v vse »teorije« in »argumentacije«, ki jih v obrambo svojega oportunističnega in neleninističnega stališča uporabljajo predstavniki KPA in KPI in na temelju stvarne analize in ugotovitev prihaja do nespornega zaključka, da ni nobenih načelnih razlogov za spreminjanje stališča, ki so ga tri KP zavzele v 1934. letu v zvezi z vprašanjem osvoboditve in združitve slovenskega naroda. Borba za nacionalno osvoboditev in združitev slovenskega naroda nedvomno koristi razvoju demokratičnih sil, slabi imperialistični tabor in je v skladu z leniniskim naukom, da se nacionalno vprašanje podreja razredni borbi. Zato pa obstoja tudi potreba, da avstrijsko ljudstvo nudi konkretno pomoč slovenskemu narodu na Koroškem v njegovi borbi proti avstrijski buržoaziji, ki v službi ameriškega imperializma onemogoča združitev vsega sloven-

skega naroda. Z druge strani pa mora biti tudi nacionalna borba slovenskega naroda vedno v skladu z odnosom sil v borbi proti imperializmu in za ljudsko demokracijo. V našem nacionalnem boju se moramo še odločneje boriti proti vsem pojavom nacionalizma in ostankom malomeščanske politike, s svojo borbo moramo najodločneje podpirati vsakodnevni boj avstrijskega proletariata za socialno svobodo.

Brošura »O nesoglasjih ob slovenskem narodnem vprašanju« je zlasti važna tudi glede na čudno, brezvestno in najbolj neodgovorno kampanjo, ki jo od resolucije Informbiroja vodijo proti CK KPJ komunisti drugih držav. V zvezi s to kampanjo so voditelji KPI in KPA takoj po objavi resolucije obsodili KPJ, da je že v borbi za osvoboditev in združitev slovenskega naroda pokazala »nacionalistične tendence«. Bistvene razlike stališč, ki obstojajo v tem vprašanju, pa so se pokazale že davno pred objavo te resolucije in iz članka Borisa Kraigherja je najlepše razvidno, da je resolucija Informbiroja služila vodilnim članom KPI in KPA samo za opravičenje njihovega oportunističnega stališča.

Z ozirom na zmedenost pojmov o slovenskem narodnem vprašanju, aktualnost tega problema in globoko marksistično-leninistično analizo predstavlja brošura »O nesoglasjih ob slovenskem narodnem vprašanju« važen material za študij naše narodno-osvobodilne borbe in zato priročnik za slehernega naprednega koroškega anti-fašista, bodisi slovenske ali avstrijske narodnosti.

Andrej Haderlap

Knjižna razstava ob priliki Prešernove proslave v Celovcu

Ob priliki proslave 100 letnice smrti Franceta Prešerna je odprla Slovenska prosvetna zveza v dvorani gostilne Roth v Celovcu knjižno razstavo, ki je prikazovala knjižne izdaje, ki so izšle po letu 1945 v svobodni domovini. Večina knjig je izdelanih v lepi in okusni opremi, ki razveseli oko vsakega ljubitelja knjig.

Med drugimi so bila razstavljena zbrana dela naših znanih pesnikov:

Franceta Prešerna (1 knjiga);
Simona Gregorčiča (2 knjigi);
Srečka Kosovela (2 knjigi);
Frana Levstika (2 knjigi);
Antona Aškercu (2 knjigi);
Janka Kersnika (2 knjigi);

Nadalje zbirke pesmi:
Oton Župančič: »Veš poet svoj dolg«,
»Zimzelen pod snegom«;
Igo Gruden: »Pesnikovo srce«;
Bogomil Fatur: »Knjiga lirike«.

Omenimo najvažnejše razstavljenе knjige v naslednjem seznamu:

Leposlovje (domačih pisateljev):

Ivan Cankar: »Pisma« (Zbrano delo, tri knjige), »Povesti in črtice«;

Anton Ingolič: »Pot po nasipu« (roman);
Šnuderl: »Od polnoči do polnoči« (novele);

Miško Kranjec: »Majhne so te stvari« (novele), »Pomlad« (novele), »Fara svetega Ivana« (roman);

Juš Kozak: »Lesena žlica« (roman).

Ciril Kosmač: »Sreča in kruh« (novele);

Grabeljšek: »Za svobodo in kruh«;

Prežihov Voranc: »Samorastniki«,

Politična literatura:

Stalin: »Vprašanja leninizma«;

Engels: »Anti—Düring«;

Plehanov: »O materialističnem pojmovanju zgodovine«;

Marx: »Mezdno delo in kapital«, »Mezde, cena in profit« (1 knjiga);

Potemkin: »Zgodovina diplomacije«;

Lenin: »Imperializem kot najvišji stadij kapitalizma«, »Velika pobuda«;

Aleksandrov, Minc, Pospelov in drugi: »Velika proletarska revolucija« (oktober — november 1917);

Edvard Kardelj: »Pot nove Jugoslavije«;
»Govori na pariški konferenci«;

»Zgodovina vsezvezne komunistične partije (boljševikov)« (kratki kurz);

»V. kongres KPJ«.

Prevodi:

W. M. Thackeray: »Semenj ničevosti« (roman), prevedel Izidor Cankar;

Fjodor Gladkov: »Cement«, (roman) prevedel France Borko;

Leo N. Tolstoj: »Ana Karenina« (roman, 2 knjigi), prevedel Vladimir Levstik;

Dimitrij Furmanov: »Čapajev« (roman), prevedel Janez Žagar;

Maksim Gorki: »Mati« (roman), prevedel Vladimir Levstik; »Artamonovi« (roman), prevedel Vladimir Levstik; »Makar Čudra in druge povesti«, prevedel Ivan Vouk; »Trije ljudje« (roman), prevedel Josip Vidmar; »Moje univerze«, prevedel Severin Šali;

Aleksej Tolstoj: »Trnova pot«, trilogija (tri knjige); »Kruh« (Obrambna Caricina — roman), prevedel Vladimir Levstik;

Mihail Šoholov: »Tihi Don« (roman, štiri knjige), prevedel Janez Dolenc;

Bruno Frank: »Cervantes« (roman), prevedel S. Š.;

Ralph Ingersoll: »Strogo zaupno«, prevedel R. Š.;

Aleksander Serafimovič: »Železna reka«

Oskar Davičo: »Med Markosovimi partizani«, prevedel M. R.;

Charles de Coster: »Tila Ulenspiegla in Lama Dobrina — junaške, vesele in slavne dogodivščine v deželi Flamski in drugod«, prevedel Vladimir Levstik;

Marje Pujmanova: »Ljudje na razpotju«, prevedla Meta Korenova;

Jo Mihaly: »Nemir v nižavah«, prevedel Vinko Gaberski;

Peter Jilemnický: »Neorano polje« (roman), prevedel Viktor Smolej;

V. Katajev: »Blešči se jadro mi samotno« (roman), prevedel Vladimir Levstik.

Kljub svoji skromnosti je bila knjižna razstava veličasten dokaz velike književne delavnosti našega slovenskega naroda in ogromnega kulturnega razmaha v naši svobodni domovini, kjer skrbi ljudska država z vso pozornostjo za kulturni dvig delovnega ljudstva in daje vso pobudo za resnični procvit narodove kulture.

PROSVETA NA VASI

Ljudska univerza — nova oblika kulturno prosvetnega dela

Brez dvoma je »Ljudska univerza«, ki jo je uvedla Slovenska prosvetna zveza v letošnjem letu po društvih, nekaj novega za naše ljudstvo. Sicer ta oblika kulturnega udejstvovanja ni rojena šele v zadnjih dneh, vendar jo lahko smatramo kot novost v našem kulturno-prosvetnem življenju, kajti do sedaj še nismo poznali take ljudske visoke šole, ki bi v načrtnih predavanjih bila posredovala znanje v različnih panogah našega življenja. Kakor vsako novost so naši ljudje sprejeli tudi ljudsko univerzo nekoliko rezervirano in niso popolnoma zaupali v njen uspeh. Gotovo je marsikdo hudomušno vprašal svojega soseda: kaj bo nam kmetom visoka šola, krompir raste tudi brez nje. Nazadnjakom pa je bila še najmanj všeč. Vidim še danes pred seboj obraze ljudi polnih dvomov, ki so z nekakim modrikastim nasmehom prisluskovali v neki slovenski vasi pogovoru, ki se je vrtil okoli ljudske univerze in njenega pomena, kakor da bi hoteli reči, kako bedasto je tako početje. Eden izmed njih, ki je vedno najpametnejši se pač ni mogel vzdržati vprašanja, če bo ob koncu »Ljudske univerze« tudi profesura. Podobnih primerov je bilo več, toda ljudska visoka šola je začela kljub vsem predsodkom takih nezrelih posameznikov svoja večerna predavanja.

In pokazalo se je, da ima ljudstvo več razumevanja za potrebo izobrazbe, kakor bi mogel soditi po nepremišljenih ali zlonamernih izjavah takih »pametnih« nazadnjakov.

Z zanimanjem so spremljali naši ljudje predavanja, ki so jih imeli referenti o raznih vprašanih prosvete, gospodarstva in narodnega življenja po vaseh in Slovenskih prosvetnih društvih Slovenske Koroške. Zgodovino slovenskega naroda, ki je bila neznaná skoraj vsem našim rojakom ali pa prikazana v popolnoma napačnem smislu, so prvič spoznali v drugi resnični luči, v perspektivi naprednega zgodovin-

skega gledanja. Videli so slovenski narod, kako se je vso zgodovino boril proti zatiranju in krivicam in vedno stremel za svojo nacionalno in socialno osvoboditvijo, za ciljem, ki ga pri nas na Slovenskem Koroškem do danes kljub največjim žrtvam še nismo dosegli. Neki študent, ki je poznal zgodovino samo po nacistični gimnaziji, je ves navdušen izjavil predavatelju: »Še nikdar nisem slišal predavanja, ki bi osvetlilo slovensko zgodovino v tej luči.«

Ne naši študentje, še manj pa naše preprosto ljudstvo, ki je obiskovalo samo ljudsko šolo, ni poznalo doslej naše slovenske slovstvene zgodovine niti svojih kulturnih ustvarjalcev. Predavanja o naših velikih pesnikih in pisateljih so vzbudila v naših ljudeh ponos na svojo kulturo, na svojo književnost in njene velike stvarjalce. Prvič so nekateri slišali, da je bil Valentin Vodnik prvi slovenski pesnik, in da je kazal pot slovenskemu narodu Fran Levstik, ki je pisal »Tugomera«, da je pisal nekdanji Josip Jurčič neprekosljive povesti in romane in da je budil s svojo mogočno pesmijo slovenski narod Anton Aškerc. Slišali so prvič, da je bil Ivan Cankar največji slovenski pisatelj, znamenlec delavske bodočnosti in glasnik naših dni. Razgrnila se jim je pred očmi resnica, ki so jo zakrivali doslej vsi nazadnjaški razlagalci slovenske kulture, da je bilo Cankarjevo stvarjenje revolucionarni pohod slovenske literature v dni sreče in svobode, ki si jo je priboril slovenski narod v najtežji in najbolj junaški in slavnostni dobi svoje zgodovine, v nar.-osvobodilni borbi. Spoznali so Franceta Prešerna, največjega slovenskega pesnika in najmočnejšega oblikovalca slovenske besede, ki je priboril slovenskemu narodu mesto med vsemi kulturnimi narodi sveta. Spoznali so milozvočnost slovenske besede in doprinos slovenskega naroda v zakladnico svetovne literature. V spoznanju vsega tega pa je rastla in raste samozavest našega ljudstva, njegov ponos na lastno kulturo in zaupanje v lastne sile.

V predavanjih o problemih kmečkega gospodarstva govorita našim ljudem kmečki strokovnjak in živinozdravnik in jih obogatujeta s svojim znanjem in svojimi praktičnimi izkušnjami, ki sta si jih pridobila v vsakdanjem delu in ki mnogo koristijo našim kmečkim gospodarjem. Naši zadružniki nam razlagajo pomen skupnega dela in navora za gospodarsko utrditev slovenskega naroda na Koroškem.

Zdravnik pa skuša v poljudnem pripovedovanju prikazati važnost higijene na vasi, opozarja poslušalce na razne bolezni, jim daje nasvete, kako jih spoznamo, kako se jih ubranimo in kako jih zdravimo; nadalje pove, kako je treba nuditi prvo pomoč pri nesrečah in kdaj je nujno potrebna zdravniška pomoč.

Zanimanje za te večerne ljudske visoke šole je vedno večja in poučni večeri so ponekod postali že bistven del slovenskega kulturnega izvajanja na vasi. Posamezna društva se ne zadovoljijo več z enim samim predavanjem in si želijo v tej ali drugi panogi še več predavanj. Vse kaže, da bo ljudska univerza kot nova oblika slovenskega kulturno-prosvetnega udejstvovanja postala pri nas tako domača in priljubljena kakor je udomačeno kulturno udejstvovanje na odru. Zato bo doživela v bodočnosti brez dvoma še večji razmah. Na željo številnih društev bomo z njo nadaljevali tudi v poletnem času.

Nekaj o pustnih prireditvah

Običajno je v pustnem času mnogo veselosti in dobrega razpoloženja. To je občutno tako v zasebnem kot družabnem življenju in ne nazadnje vpliva to sproščeno vzdušje tudi na kulturno udejstvovanje naših Slovenskih prosvetnih društev.

Malokje v tem času igrajo dramo ali žaloigro. Še preden so v božičnem času uprizorili resnejše igre, igralci že razmišljajo, kaj bodo pripravili za pust, da bi izzvali med občinstvom čimveč smeha. V tej želji pristopijo večkrat k pripravi kul-

turnih prireditev, ki niso vedno najboljše in ki s svojo nezadržano porednostjo često žalijo kulturno in družabno dostojnost. Ne smemo biti vedno zadovoljni, če se je občinstvo na naših prireditvah nasmejalo, s tem prireditev še ni bila dobra. Tudi pri predstavah z veselo vsebino ne smemo pozabiti, da je naša dolžnost, da izberemo take snovi, ki bodo nudile našemu ljudstvu dostojno in poučljivo zabavo. Ni vseeno, če igramo burke kot so »Davek na samce«, »Zakonci stavkajo«, »Ne kliči vraga«, »Kmet Herod« in podobne, ki poleg svoje najplitvejše in brezsmiselne vsebine najgloblje ponižajo dostojanstvo človeka in človeške družbe; — ali pa, če prikazujemo veseloigre kot so Suhodoljskijev »Bedak«, Lipahov »Glavni dobitek«, Nušičev »Analfabet«, Gogoljeva »Ženitev« in druge, ki nam nudijo poleg dostojne in pristržne zabave tudi poučljive in bodrilne misli, ki bodo vedno koristile tako igralcem, ki jih izvajajo, kakor gledalcem, ki obiščejo naše kulturne prireditve.

Če vzamemo za primer znano burko »Kmet Herod«, se moramo naravnost čuditi, da so naši kmečki fantje še pripravljani, da nastopijo v igri, ki ne samo da nesramno osmeši naš kmečki stan in človeka sploh, temveč tudi globoko žali dostojna čustva vseh, ki gledajo to podivjana odrsko priredbo. Zavedajmo se, da obiskujejo naše kulturne prireditve pretežno naši kmečki rojaki, ki se bodo ob takem prikazovanju človeka iz svojih vrst brez dvoma čutili prizadete in užaliene. Namesto da bi se po prireditvi dvignila zavest in ponos človeka, zapusti gledalec tako predstavo z občutki, ki nikakor ne spodbujajo k naprednim dejanjem.

Ozirajmo se na to in postavimo si načelo: Nobena prireditev ne sme kvarno vplivati na občinstvo. Vsaka prireditev mu mora biti vzor našega gledanja na življenje in izraz našega družabnega nazoranja. To naj velja za veselo in resno prireditev, za božični kot za pustni čas.

VSEBINA:

Pranjo Ogris: Pomen prvega kongresa Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško	1
Poezije dr. Franceta Prešerna (po članku publicista Vincenca Rizzi-ja)	5
France Bevk: Iz spominov	8
Dr. Mirt Zwitter: Razvoj pravnega položaja naših zadrug	13
Danilo Kupper: Politično-kulturni in ljudsko-vzgojni pomen gradnje prosvetnih domov	17
Tonči Schlapper: Kulturno udejstvovanje in kritika	20
Dr. Franci Zwitter: Pavle Kernjak — harmonizator koroških narodnih pesmi	23
Po kulturnem svetu	26
Poročila	28
Prosveta na vasi	31

